

BRATISLAVSKÁ MEDZINÁRODNÁ ŠKOLA LIBERÁLNYCH ŠTÚDIÍ

**Plauzibilita kontraktualistickej morálky v generácii 21. storočia
BAKALÁRSKA PRÁCA**

Zuzana Achbergerová

BRATISLAVA 2012

BRATISLAVSKÁ MEDZINÁRODNÁ ŠKOLA LIBERÁLNYCH ŠTÚDIÍ

**Plauzibilita kontraktualistickej morálky v generácii 21. storočia
BAKALÁRSKA PRÁCA**

Zuzana Achbergerová

Bakalársky študijný program: Liberálne štúdiá
Študijný odbor 3.1.6 Politológia
Vedúci bakalárskej práce: Mgr. Juraj Buzalka, M.A., PhD.
Stupeň kvalifikácie: Bakalár (Bc.)
Dátum odovzdania práce: 30.4.2012
Dátum obhajoby: 14.6.2011

Zuzana Achbergerová

BRATISLAVA 2012

Čestné vyhlásenie o originalnosti práce

Čestne vyhlasujem, že som predkladanú prácu vypracoval sám, iba s pomocou školiteľa a vedúceho bakalárskej práce a označil som všetky citácie a zdroje použité v texte.

V Bratislave, 30.4.2012

Zuzana Achbergerová

Abstrakt

Autor práce: Zuzana Achbergerová

Názov práce: Plauzibilita kontraktualistickej morálky v generácii 21. storočia

Názov vysokej školy: Bratislavská medzinárodná škola liberálnych štúdií

Meno školiteľa: Mgr. Juraj Buzalka, M.A., PhD.

Komisia pre obhajoby:

Predseda komisie:

Miesto, rok, rozsah práce: Bratislava, 2012, 57279 znakov

Stupeň odbornej kvalifikácie: Bakalár (Bc.)

Kľúčové pojmy: morálka, generácia, teória, kontraktualistická morálka, John Rawls

Práca je zameraná na chápanie morálky vybranej kohorty generácie 21. storočia, ako si ju predstavuje a čo pod termínom morálka rozumie. Zámerom je preukázať, že kontraktualistická morálka je z pomedzi iných normatívnych teórií morálky najplauzibilnejšia v nazeraní na morálku generácie, ktorá vznikla v liberálne – demokratickej spoločnosti.

Spracovanie obsahuje dve časti; teoretickú a praktickú. Teoretická vysvetľuje pojem morálky a taktiež je analýzou kontraktualistickej – ako ťažiskovej teórie, ako aj tradicionalistickej, Kantovskej a utilitaristickej morálky, ktoré slúžia ako porovnávací faktor pri verifikácii hypotézy.

Praktická časť obsahuje originálny výskum, ktorý je zameraný na overenie plauzibility kontraktualistickej morálky pomocou dotazníka zostaveného autorkou.

Hlavným cieľom práce je dokázať, že kontraktualistická morálka podľa Johna Rawlsa je najplauzibilnejším modelom v snahe nahliadať na kohortu v liberálne - demokratickej spoločnosti pomocou normatívneho konceptu.

Abstract

Author of thesis: Zuzana Achbergerová

Title: Plausibility of Contractual Morality in the Generation of the 21st Century

Name of University: Bratislava International School of Liberal Arts

Consultant: Mgr. Juraj Buzalka, M.A., PhD.

Committee:

Place, year, number of pages: Bratislava, 2012, 31.82 pages

Academic degree: Bachelor (Bc.)

Key terms: morality, generation, theory, Contractual Morality, John Rawls

The thesis is oriented on comprehension of morality via selected cohort of the generation of the 21st century and what this generation understands as moral. The aim of the paper is to point out the contractual morality as the most plausible one among other moralities, to describe the morality of defined cohort of the generation of the 21st century, which roots are in liberal – democratic society.

The thesis is consisting of two parts; theory introduction and empirical. The part introducing the theory is explaining the ‘morality’ as term, as well as it analyzes contractual morality – as the main one. It also defines traditional, Kantian and utilitarian morality. They are needed for comparison with the main morality to provide valid verification of the hypothesis.

The empirical part is based on original study which is oriented on the verification of plausibility of contractual morality via questionnaire created by the author of thesis.

The main aim is to prove John Rawls’ contractual morality as the most plausible one in order to describe the concrete cohort of the liberal – democratic society by means of normative concept.

Predhovor

Morálka v spoločnosti je komplexnou témou, ktorá sa dá študovať cez rôzne vedné disciplíny. K tejto téme ma viedol jeden inšpiratívny rozhovor a pôvodne som si jej spracovanie predstavovala úplne inak. Až s načerpaním nových informácií o teóriách morálky a významným usmernením mojim školiteľom sa začala rysovať práve tá podoba, akú má dnes. Morálka je súčasťou našej kultúry a robí nás tým kým sme, aj bez toho aby sme si ju priamo uvedomovali. To je to, čo ma na nej fascinuje. Sprevádza nás celý život, sme jej nositeľmi a definuje nás. Je neodstrániteľnou súčasťou každého spoločenstva a každej kultúry.

Za ochotu, pomoc a nasmerovanie sa chcem poďakovať môjmu hlavnému školiteľovi Mgr. Jurajovi Buzalkovi, M.A., PhD. Taktiež za všetku podporu a motiváciu chcem vyjadriť vďaku profesorky Mgr. Dagmar Kusej, PhD, Mgr. Bc. Petrovi Sabačkovi a mojim rodičom, ktorí boli pri vzniku prvej idey a boli nápomocný pri celej tvorbe. Ďakujem všetkým zúčastneným respondentom, kamarátom, spolužiakom, za všetku pomoc a inšpirácie.

Obsah

ČESTNÉ VYHLÁSENIE O ORIGINÁLNOTI PRÁCE	II
ABSTRAKT	III
ABSTRACT.....	IV
PREDHOVOR	V
KAPITOLA 1.: TEÓRIE MORÁLKY	8
1. Úvod	8
1.1 Definovanie pojmu morálky.....	8
1.2 Stanovenie problému.....	9
KAPITOLA 2.: PREDSTAVENIE MORÁLOK.....	13
2.1 Tradicionalistická morálka	13
2.2 Morálka podľa Kanta	14
2.3 Utilitarizmus.....	15
2.4 Kontraktualizmus	17
2.4.1 Rawlsova teória	18
KAPITOLA 3.: ORIGINÁLNY VÝSKUM.....	21
3.1 Úvod: Dotazník	21
3.2 Prvá časť dotazníka: Kto je respondent	21
3.3 Druhá časť dotazníka: Čo je morálka?	22
3.4 Tretia časť dotazníka: Čo je morálne?.....	23
3.4.1 Tradicionalistická morálka	23
3.4.2 Kantovská morálka.....	24
3.4.3 Utilitarizmus.....	26
3.4.4 Kontraktualizmus	28
KAPITOLA 4.: ZÁVER.....	31
BIBLIOGRAFIA A CITOVANÉ ZDROJE.....	32
PRÍLOHY	34
Príloha: Dotazník.....	34
Príloha: Grafy a schémy	38

KAPITOLA 1.: Teórie morálky

1. Úvod

V tejto práci sa snažím odpovedať na otázky; čo je morálka a či sa morálka istej generácie dá opísať za pomoci vybranej teórie morálky.

Vysvetlím pojem morálky. Zadefinujem celkovú problematiku a pomocou výskumu budem analyzovať, či sa na morálku kohorty generácie 21. storočia, dá nahliadať za pomoci kontraktualistickej morálky podľa Johna Rawlsa. Pre tento účel som vytvorila dotazník, ktorým sa pokúsim zistiť, či je možné deskriptívne obsiahnuť morálku istej skupiny normatívnym morálnym konceptom bez toho, aby dochádzalo k jeho priamemu presadzovaniu, *ergo* či môže byť jedna teória morálky plauzibilnejšia¹ ako iné.

Slovami amerického básnika Ralpha Waldona Emersona: „Nie je vysokej civilizácie bez hlbokaj morálky“ (Ralph Waldo Emerson quotes, 2012).

1.1 Definovanie pojmu morálky

Morálka je podľa bežnej slovníkovej definície „chápanie ľudského správania z hľadiska rozlišovania dobra a zla a je sústavou zásad a noriem správania sa ľudí v spoločnosti“ (slovník.sk, 2012). Ide však o slovníkovú definíciu, ktorá prezentuje len bežné chápanie morálky.

Pôvod slova treba hľadať v latinčine – „*mos*“, čo znamená mrav, zvyk, alebo obyčaj. Filozofický slovník ponúka širšiu definíciu pojmu *morálky*: „[ktorou je] premenlivý, historicky a kultúrne podmienený súhrn hodnotiacich súdov, zvykov, názorov, pravidiel, inštitúcií, a noriem, ktorými sa ľudia v určitých ohľadoch riadia vo svojom praktickom mravnom konaní“ (Filozofický slovník, 2002, s. 275). Z čoho vyplýva, že jednotlivec je nositeľom morálky, ktorá je viazaná na historicky – kultúrne pozadie nositeľa a môže sa meniť. Ako slovník ďalej uvádza: „...v etnológii [ide o] systém noriem, existujúcich v danej spoločnosti na základe sociálneho tlaku. Morálka, ako normatívny systém, spočíva na vnútorných sankciách (pocit súdu, viny, nevôle)“ (Filozofický slovník, 2002). A teda vieme, že morálka je viazaná na kultúru, jednotlivca a ide o podmienený súbor hodnôt, ako

¹ Plauzibilný = javiť sa ako validný, pravdepodobný, akceptovateľný

predpoklad pre zvyky a pravidlá, ktorým jednotlivec podriaďuje svoje správanie sa v praktickom morálnom konaní, ktoré je podmienené sociálnym tlakom spoločnosti.

Podľa D. Resnika sa morálka skladá zo všeobecných spoločenských štandardov, teda vyjadruje predpokladané správanie sa, ktoré je záväzné pre každého v spoločnosti bez ohľadu na profesiu, sociálne zázemie, alebo náboženskú príslušnosť. Ide o rozlišovanie dobra a zla, cností a nerestí, spravodlivosti a nespravodlivosti. Morálnym štandardom sa učíme od detstva, napr. nie je správne klamať, alebo ubližovať ľuďom. Resnik vidí rozdiel medzi etikou a morálkou v tom, že etika nie je všeobecná, ale viazaná na profesiu, väčšinou ju aj používame v nasledujúcich slovných spojeniach; novinárska etika, športová etika, podnikateľská etika, a podobne. Čiže osoba, ktorá prezentuje istý druh profesie prirodzene preberá etické záväzky, za čo mu daná spoločnosť prejavuje dôveru (Resnik, 1998, s. 13-14).

Samotný pôvod morálky však nepoznáme. „Za ‘najstaršieho’ regulátora správania je považovaná morálka. Na jej pôvod existujú dva základné názory: empirický a transcendentný“ (Schelle, Janotová, & Shelleová, 2010, s. 14). Pričom empirický vychádza z ľudského bytia – jeho podstaty, potrieb a záujmov. A transcendentný hľadá pôvod morálky mimo empirie človeka – vysvetlenie hľadá v nadmyslovom svete.

Existuje mnoho filozofických úvah o morálke, či deskriptívnych alebo normatívnych teórií o jej pôvode, charaktere a dôsledkoch. Tie môžu mať dve ambície, buď sa snažia vysvetliť, ako spoločnosť vyzerá a prečo to tak je (deskriptívne), alebo sa snažia vysvetliť ako by spoločnosť mala vyzeráť a kam takáto spoločnosť bude viesť (normatívne).

Podstata morálky je v jej priamej previazanosti na spoločnosť, jej členov, ktorí sú zároveň aj nositeľmi tejto morálky. Rovnako ako kultúrne pozadie spoločnosti, ktoré ovplyvňuje celkový charakter morálky daného spoločenstva. V mojej práci sa pokúsim zistiť, či sa dá nazeráť na morálku vybranej časti spoločnosti cez vybranú teóriu morálky.

1.2 Stanovenie problému

V tomto prípade je moja cieľová skupina tzv. generácia 21. storočia, ktorú pre potreby tejto práce definujem ako kohortu narodenú medzi rokmi 1989 – 1991, pre potreby tejto práce sa orientujem len na reprezentantov žijúcich v Bratislave. Ide o dnes legálne dospelých ľudí, zodpovedných za svoje rozhodnutia a činy, dospievajúcu v 21. storočí, bez primárnej skúsenosti života v predchádzajúcom socialistickom režime. Ako som v úvode zdôraznila, morálku ovplyvňujú sociálne tlaky v spoločnosti (viď. podkapitola 1.1), ku ktorým

dochádza prirodzeným vývojom danej spoločnosti. Vybraná generácia žije v období, ktoré je liberálne - demokratické, a teda nevytvára jasne viditeľný rozdiel medzi „čiernou a bielou“, resp. nedochádza k jasnému presadzovaniu istej normatívnej morálky, ako to bolo na území dnešného Slovenska, počas vlády komunistickej strany (1948-1989). V tomto období dochádzalo k presadzovaniu morálky podriadenej marxistickej – leninovskej ideológii. Jej implementácia bola nanútené systémovo, resp. normami, a teda neprirodzene, keďže išlo o aplikovanie normatívnej filozofie do praxe². Ako S. Abrahám tvrdí: „Počas komunistického režimu sme pocítovali predovšetkým absenciu základných pravidiel liberalizmu“ (Abrahám, 2005).

Jej hlavnou charakteristikou podľa Colinsa bola ľudská myseľ ako najvyšší produkt hmoty, čo je základným argumentom pre popretie Boha, ako výsledku náboženských fantázií. Ako ďalej vysvetľuje, náboženstvo bolo len nástrojom pre udržanie vládnucej vrstvy (panovníci často svoju moc legitimovali prívlastkom; „z božej vôle kráľ“). Colins dodáva, že základom morálky sa stáva túžba po šťastí iniciovaná človekom, ktorá je historicky popieraná bezcitným obetovaním potláčanej triedy, vládou zákona a záujmom vládnucej vrstvy, čo je podporené aj materializmom, ktorý je základom pre kapitalizmus. Uznanie „túžby po šťastí človeka“ ako základ pre komunistickú morálku popiera racionalitu predchádzajúcich systémov, ktoré nezaujímala potreba väčšiny, ale len vládnucej vrstvy. Podľa Lenina je komunistická morálka „výsledkom triedneho boja proletariátu, ktorý slúži na zničenie starej vykorisťujúcej spoločnosti, spojením nás. Základom morálky je boj pre upevnenie a dokončenie komunistického cieľa.“ *Defacto* hocičo, čo slúži záujmu vybudovať komunizmus je morálne (Collins, 1998, s. 11).

Systémové presadzovanie tejto morálky nebolo úspešné, k pádu režimu dochádza počas Nežnej revolúcie v 1989. Za obdobie svojho pôsobenia však vo veľkej miere ovplyvnilo morálku na území Slovenska. Či už pozitívne: „Pamätám si že som mal ako pionier zápisníček, do ktorého som si mal zapisovať dobré skutky. Išlo o pomoc svojmu okoliu, ako pomoc starým ľuďom s prácami, s podelením sa povedzme s jedlom a pod“ (Kamenský, 2011) , alebo negatívne: „Do roku 1989 sa komunisti snažili o rovnosť výsledkov. Chceli, aby každý mal rovnako. ... Výsledok poznáme. Motivácia žiadna, súťaživosť v ľahu a platilo heslo „Kto nekradne, okráda svoju rodinu“. Spravodlivá je rovnosť šancí a nie rovnosť výsledkov“ (Sulík, 2012).

² Vládny program Komunistickej strany v snahe o budovanie beztriednej spoločnosti, vyžadoval súhlas s režimom a podriadené správanie sa v súlade so socialistickým ideálom – rovnosť, uvedomelosť, pracovitosť, ateizmus a odpor k nepriateľovi; západnému svetu a kapitalizmu. Kritici a odporcovia režimu boli vyšetrovaní a ich životy boli obmedzované (napríklad zákazom vyššieho štúdia).

Systémom presadzovanie noriem po Nežnej revolúcií opadáva a dochádza ku liberalizácií a demokratizácii³ Slovenska. Zmeny režimu ovplyvnili spôsob seba identifikácie (členovia spoločnosti sa už nemusia správať podľa vzoru, ako za socializmu, voľnosť je stanovená v rámci zákona⁴) a morálku, ktorá sa postupným uvoľňovaním tlakov v spoločnosti formuje a mení, ako som spomenula už v úvode. Jednotlivec, ako nositeľ morálky, na zmeny reaguje a vyvoláva ich.

Z toho vyplýva aj moja hypotéza. Predpokladám, že zmena systémového zriadenia vytvorila tlak, ktorý má vplyv na premeny v morálke, ktorá už nie je nátlakom presadzovaná, ale je „prirodzenejšia“⁵ pre našu spoločnosť, respektíve pre tzv. generáciu 21. storočia⁶. Pomocou výskumu sa pokúsím dokázať, či táto morálka má charakteristické znaky, ako predstavuje kontraktualistická morálka podľa Johna Rawlsa, a či je teda plauzibilná v snahe nahliadať na morálku kohorty generácie 21. storočia.

Nakoľko ide o normatívny model, ktorý by mohol spĺňať potrebnú liberálnosť a smerovanie k sociálnej rovnosti, tak ako vidíme v našej spoločnosti. Liberálne hodnoty deklaruje odstavec. 1., článku 12. Ústava Slovenskej Republiky: „Ľudia sú slobodní a rovní v dôstojnosti i v právach. Základné práva a slobody sú neodňateľné, nescudziteľné, nepremlčateľné a nezrušiteľné“ (Ústava Slovenskej Republiky, 2010, s. 8). A sociálne zabezpečenie, ktoré garantované napríklad sociálnym poistením (zákonom 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení), ktoré: „... je najrozsiahljšou časťou systému sociálneho zabezpečenia. Ide o povinné verejnoprávne poistenie, založené na platení odvodov a poberaní dávok (napríklad dôchodkov). Jeho úlohou je ochrániť veľkú časť obyvateľstva pred rizikami v živote a tiež zabezpečiť prerozdelenie dôchodkov v národnom hospodárstve“ (Sociálne poistenie, 2012) ako aj iné (napr.: systém nemocenského zabezpečenia (Sociálne zabezpečenie, 2009), ktoré vytvárajú sociálne istoty pre spoločnosť na Slovensku.

Hypotézu budem verifikovať za pomoci výskumu a preto sa práca skladá z dvoch častí. V prvej, teoretickej, predstavím vybrané teórie morálky (viď. Kapitola 2.), ktoré slúžia

³ Tak ako je to deklarované v Preambule Ústavy SR „usilujúc sa o uplatňovanie demokratickej formy vlády“ (Ústava Slovenskej Republiky, 2010, s. 2).

⁴ Ústava SR; Čl. 12, Ods. 2: „Základné práva a slobody sa zaručujú na území Slovenskej republiky všetkým bez ohľadu na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vieru a náboženstvo, politické, či iné zmýšľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, majetok, rod alebo iné postavenie. Nikoho nemožno z týchto dôvodov poškodzovať, zvýhodňovať alebo znevýhodňovať“ (Ústava Slovenskej Republiky, 2010, s. 8)

⁵ Keďže fenomén presadzovania morálky za pomoci noriem a nátlaku už nie je viac aktuálny.

⁶ Generácia 21. storočia, ako som ju už vyššie zadefinovala.

Achbergerová: Plauzibilita kontraktualistickej morálky v generácii 21. storočia

ako porovnávacie teórie morálky⁷, ako aj ťažiskovú kontraktualistickú morálku. V druhej pristúpim k praktickému a originálnemu výskumu (viď. Kapitola 3.), ktorým sa pokúsim verifikovať hypotézu a teda preukázať plauzibilitu kontraktualistickej morálky v snahe opísať morálku kohorty generácie 21. storočia, ako som ju už definovala (viď 1.2).

⁷ Ako vysvetľujem neskôr.

KAPITOLA 2.: Predstavenie morálok

Ako som už spomenula, že existuje veľa normatívnych a deskriptívnych teórií o morálke, ktoré vychádzajú z istého chápania spoločnosti, opisujú morálne správanie a snažia sa byť čo najplauzibilnejšie, alebo sa snažia vysvetliť ako by morálne správanie malo vyzerať. Mojou ťažiskovou morálkou je kontraktualistická, ale napriek tomu, že svoj výskum orientujem prevažne na ňu, je potrebné porovnať ju aj s inými, ktoré by mohli byť rovnako plauzibilné. Ide o porovnávanie s inými možnosťami pre kvalitnejšiu a presvedčivejšiu verifikáciu hypotézy. Medzi porovnávacie filozofie o morálke som si zvolila; tradicionalistickú, Kantovskú a utilitaristickú morálku. Kontraktualistická morálka, konkrétne podľa Johna Rawlsa, však naďalej ostáva ťažisková a hypotetickú plauzibilitu práve tejto morálky sa pokúsim preukázať.

2.1 Tradicionalistická morálka

Na Slovensku je celkový podiel príslušnosti k cirkvám a náboženským spoločenstvám na úrovni 76% (napriek klesajúcej tendencii ide stále majoritné zastúpenie) (TASR, 2012). Preto, ako jednu z porovnávacích morálok, som si vybrala práve tradicionalistickú, ako ju Tughendhat nazýva vo svojich Prednáškach o Etike (Tughendhat, 2004, s. 53).

Ide o náboženskú resp. religionistickú morálku, ktorá je naviazaná na židovský – kresťanskú tradíciu. „Náboženstvo je určované vzťahom človeka k moci či sile (z pravidla pociťovanej ako posvätnej), ktorá ho prevyšuje a predstavuje poslednú podmienku jeho existencie“ (Filosofický slovník, 2002, s. 282). Ich hlavnou črtou je teda zdôvodňovanie cez autoritou, ktorá je posledným nenapadnutelným a nevyvrátiteľným argumentom. Ide o dogmatickú argumentáciu cez existenciu Boha, ktorý je poslednou premisou, ktorú už netreba ďalej analyzovať: „Na počátku Bůh stvořil nebe a zemi. Země pak byla pustá a prázdná, nad propastí byla tma a nad vodami se vznášel Boží Duch.“ (Bible, 2009) Tradicionalistická morálka vytvára príslušnú identitu, vynucujúcu si istý typ správania sa; napríklad „Božieho dieťaťa“, a ako také má nasledovať učenie cirkvi. A však, ako Tughendhat tvrdí, ak má mať pre morálku základný význam jedna viera, to vylučuje iné morálky a náboženské prístupy. Na čo sa snaží odpovedať tzv. Lessingova pozícia, ktorá tvrdí, že dobro je možné poznať z mnohých perspektív – čiže nie je dôležité, ktorá tradicionalistická morálka je presadzovaná, ich chápanie dobra je približne rovnaké; dobré je to, čo by sa páčilo Bohu. Podľa Tughendhata je to však málo presvedčivé, pretože ostáva problém s univerzálnosťou tradicionalistických morálok, ktorý spočíva v absencii

všeobecne akceptovateľného zdôvodnenia morálky, ktoré by mohlo byť všeobecne plauzibilné. Ide o popretie multikultúrnych spoločností a ľudí bez vyznania a agnostikov (Tughendhat, 2004, s. 53-54).

Taktiež dochádza ku konfliktu s klasifikovaním spoločnosť na Slovensku ako liberálne – demokratickej, keďže tradicionalistická morálka nám ponúka isté momenty, v ktorých je možné slobodu jednotlivca obmedziť. Tradicionalistické morálky predpokladajú, že jednotlivec bude nasledovať „Božiu vôľu“, čo *defacto* potláča jeho autonómnu slobodu (ako napríklad zákaz používania antikoncepcie ako prostriedok plánovaného rodičovstva). Alebo slovami Shmitta vysvetľujúceho podstatu liberalizmu: „Všetok liberálny pátos je proti represii a obmedzeniu slobody. Každý zásah, každé ohrozenie slobody jednotlivca, súkromného majetku a slobodnej súťaže je nazvané represiou a je *eo ipso* niečím zlým. Čo liberalizmus stále priznáva štátu, vláde a politike je obmedzený na ochranu podmienok slobody a eliminovanie porušovania slobody.“ (Schmitt, 2007)

2.2 Morálka podľa Kanta

Kantovskú filozofiu som si vybrala z podobného dôvodu ako tradicionalistickú. Kant predstavuje veľmi racionálnu filozofiu morálky, ktorá dáva dôraz na liberalizmus, ktorý podmieňuje základným predpokladom správania sa. A však v istých momentoch argumenty hľadá práve v Božej existencii, ako vysvetlím neskôr.

Túto morálku zdefinujem veľmi stručne, nakoľko Kantove dielo je veľmi rozsiahle. Immanuel Kant (1724 - 1804), ako predstaviteľ nemeckého transcendentálneho idealizmu, vytvoril normatívnu teóriu morálky, ktorá je racionálnym hľadaním „správneho“ a teda morálneho správania sa. Jeho morálka je dodnes považovaná za nadčasovú a aktuálnu: „[A. Démuth] pútavým štýlom ukazuje dobové filozofické kontexty Kantovho spisu *K večnému mieru*, aby sa následne obrátil k veľmi pozitívnemu, avšak reálnemu zhodnoteniu toho, čo po 200 rokoch zostalo z Kantovho názoru na usporiadanie spoločnosti a sveta výsostne aktuálne“ (Porubjak, 2012)

Jeho filozofia prináša deontologickú morálku a teda morálku povinností (z gréčtiny „deon“ = povinnosť) (Moore & Alexander, 2007). Jeho dielo sa delí na dve základné obdobia – pred kritické a kritické⁸, ide o obsiahle a komplexné dielo, v rámci ktorého sa, pre potreby mojej práce, sústredím len na veľmi úzku časť.

⁸ V pred kritickom období sa Kant venuje poznaniu vesmíru, fyzikálnym zákonom, čo viedlo k otázkam o limitoch poznania a možnostiach ľudského myslenia, je témou jeho kritického obdobia, ktoré začína dielom *Kritika čistého rozumu* (1781).

Kant vykresľuje normu morálky cez tzv. imperatívy. Tie definuje v niekoľkých podobách, počiatky vidno v diele *Základy metafyziky mravov* (1785), v ktorom formuluje prvú podobu kategorického imperatívu: „Konaj len podľa toho maxima⁹, od ktorého môžeš zároveň chcieť, aby sa stalo všeobecným zákonom“ (Kant, 2011, s. 71). Vysvetľuje, že vrcholom ľudskej existencie nie je poznanie, ale správnosť konania, ktoré je riadené ľudským intelektom – praktickým rozumom, ktorý stojí nad čistým rozumom. Správne konanie je podľa neho podriadené istým podmienkam mravnosti, ktoré sa snaží definovať tak, aby podľa nich mohla konať každá racionálna bytosť a výsledok čoho by bolo morálne konanie. To ho vedie k definovaniu prvého, tzv. kategorického imperatívu¹⁰: „Konaj tak, aby maxima tvojej vôle mohlo vždy súčasne platiť ako princíp obecného zákonodarstva“ (Kant, *Základy metafyziky mravov*, 2004, s. 84). Toto je základný princíp Kantovskej morálky, ktorý je prakticky nezávislý od emócií, ale stavia sa na čistej racionalite. To znamená, že Kant priznáva existenciu slobodnej vôle a autonómnosť jednotlivca, ktorú chce podriaďovať povinnosti, lebo konanie proti kategorickému imperatívu je podľa neho proti logike. Jednoducho sa dá povedať, že Kant považuje za morálne správanie to, ktoré ak by bolo nasledované vo všeobecnosti by neprinášalo zlo.

Kategorický imperatív podporil ďalšími imperatívami, ktoré sú kategorickému podriadené, vychádzajú z neho a dopĺňajú ho, ako napríklad: „Konaj tak, aby si používal ľudstvo ako vo svojej osobe, tak v osobe druhého vždy zároveň ako účel a nikdy len ako prostriedok“ (Kant, *Základy metafyziky mravov*, 2004, s. 99). Tento imperatív definuje, ako sa máme správať k iným osobám; nemáme ich využívať a používať ako prostriedky, ale ako účel (cieľ). A teda s inými nemáme manipulovať a vo svoj prospech, ale máme sa k nim správať ako k plnohodnotným partnerom. Inými slovami, slobodná vôľa jednotlivca musí brať ohľad na slobodnú vôľu iných, či je aj princípom liberalizmu.

Napriek tomu, že Kantov koncept je založený na čistej racionalite, v otázke nasledovania najvyššieho dobra sa opiera o existenciu Boha, ako o záruku dobra samotného (Johnson, 2010).

2.3 Utilitarizmus

Utilitarizmus je ďalším normatívnym modelom, ktorý má ambíciou zdefinovať, čo by sme mali chápať ako morálne. Tento prístup, rovnako ako oba predchádzajúce, je stále

⁹ Maxima je najvyšším tvrdením, alebo princípom, ktorý má pravdivostnú hodnotu a nie je potrebné ho vysvetľovať.

¹⁰ Kategorický imperatív = nepodmienečný príkaz, ktorý sa za žiadnych okolností nedá obísť a je racionálny.

zaujímavý: „Diskusie o utilitarizme sú stále aktuálne, predovšetkým vďaka faktom, že utilitaristické zdôvodňovanie konania je rozšírené medzi podnikateľmi a manažérmi, a taktiež dobre aplikovateľné čo sa týka ekologických problémov“ (Bílková, 2012). Napriek tomu, že sa tento koncept neorientuje priamo na jednotlivca, môže však byť pre demokratickú spoločnosť plauzibilným modelom, ako vysvetlím neskôr.

Medzi jeho hlavných predstaviteľov patrí Jeremy Bentham (1748-1832) a John Stuart Mill (1806 – 1873)¹¹. Ide o konzekvencialistický model, ktorý sa orientuje na výsledky a dopad konania (inými slovami „účel svätí prostriedky“), pričom obaja súhlasia s tézou, že najvyšším motívom pre konanie je dôsledok pre jednotlivca, ktorým môže byť potešenie alebo bolesť. Dobro je pre Milla cieľom (eudaimonia¹²), definuje ho absenciu bolesti, prípadne jej eliminovanie. Na základe čoho bol Millov koncept obviňovaný z hedonizmu.¹³ Napriek tomu, že tvrdil: „...šťastie, ktoré je utilitaristickou normou správneho konania, nie je vlastné šťastie konajúceho, ale šťastie všetkých zúčastnených. Utilitarizmus od konajúceho požaduje, aby medzi svojim vlastným šťastím a šťastím druhých rozhodoval s rovnakou nestrannosťou, ako nestranný a blahosklonný divák“ (Rádhkrišnan, 1962). V tomto sa snaží utilitarizmus obhájiť Bentham, ktorý tvrdí, že „princípom užitočnosti¹⁴ je myslený ten princíp, ktorý schvaľuje každý čin, na základe tendencií, ktoré sa javia ako potenciálne zväčšujúce šťastie skupiny, ktorej sa to týka“ (Graham, 2004, s. 131). Tento princíp nie je transcendentálny¹⁵ a preto Bentham tvrdí, že je možné vytvoriť empirickú kalkuláciu¹⁶, ktorá vyráta dobro prinášané dôsledkami, tak aby výsledkom bol princíp „najväčšieho dobra pre čo najväčší počet“. Tu vidíme podobnosť s demokratickým prístupom – dobro väčšiny.

Tiež na rozdiel od Milla presnejšie definuje utilitaristické, ako také, čo prináša najväčší úžitok všetkým a nebráni jednotlivcovmu prospechu. A teda nejde mu len o slasť, ale rozdeľuje dobrá na tie, ktoré len napĺňajú naše potreby (majúci len krátkodobý charakter) a tie, ktoré majú trvalejší charakter. Jeho hlavným cieľom teda ostáva prijímať rozhodnutia

¹¹ Bentham a Mill boli rodinnými priateľmi. „V spoločnosti prispeli k racionalizácii zákonov a inštitúcií, k využívaniu ekonomickej teórie v rámci politických rozhodnutí a k politike orientovanej na človeka a jeho šťastie“ (Javorská & Šťáhel, 2012, s. 7).

¹² Grécky koncept vychádzajúci z Aristotelovej etiky; znamenajúci najvyššie dobro.

¹³ Hedonizmus je smer, ktorý považuje slasť za najvyšší princíp. Ide o slasť v zmysle rozkoše, a teda na úrovni prežívania, ktoré vedie k spokojnosti aj bez trvalého charakteru.

¹⁴ Užitočnosť z anglického „utility“

¹⁵ Nadzmyslový, nie empirický.

¹⁶ Tento výpočet je však podľa oponentov pokladaný za prakticky nemožný, keďže je nemysliteľné zobrať do úvahy úplne všetky dopady konania. Preto zdôrazňujem, že tento koncept ma zaujíma pre svoju podstatu, ako normatívny model, ktorý má ambíciu konkurovať kontraktualistickej morálke v hľadani plauzibilného modelu pre definovanie morálky generácie 21. storočia.

a robiť činy, ktoré prinášajú čo najviac dobre pre spoločnosť a eliminujú dopady, ktoré spôsobujú bolesť (Duignan, a iní, 2011, s. 39-40)

2.4 Kontraktualizmus

Najpodstatnejšia pre moju prácu bude samozrejme kontraktualistická morálka. Je to liberálny model, ktorý stavia jednotlivca za ťažisko spoločenského diania, a teda uznáva jednotlivca ako nositeľa morálky, ako som zdôraznila na začiatku. Celý koncept je postavený na súhlase jednotlivca, ktorý vytvára základ pre možné fungovanie našej spoločnosti. Ide o tzv. spoločenskú zmluvu, ktorú opisoval Thomas Hobbes, John Locke, Jean-Jacques Rousseau¹⁷ a v súčasnosti John Rawls, ktorý predstavil model, ktorý je súčasťou mojej hypotézy. Základom všetkých kontraktualistických teórií sú dva stavy – prirodzený stav a stav spoločenskej zmluvy. Prirodzený stav je podľa nich ovplyvnený tým, ako chápeme prirodzenosť človeka¹⁸. Na základe toho predstavili myšlienkové experimenty, ktoré vychádzali z abstraktného ‘prirodzeného stavu’, v ktorom neexistujú sociálne ani politické štruktúry, tak ako ich poznáme v našej spoločnosti. Sloboda jednotlivca je absolútna a narába s ňou podľa svojej prirodzenosti – resp. podľa toho ako jednotliví filozofi chápeme prirodzenosť jednotlivca. To aj determinuje charakter prirodzeného stavu. A však bez ohľadu na charakteristiku tohto stavu, spoločnosť, môže podľa nich vzniknúť len na základe toho, že sa jednotlivec vzdá istej časti svojej slobodnej vôle v prospech vytvárania spoločnosti – uzatvorením tzv. spoločenskú zmluvu. Spoločnosť stanoví isté pravidlá, ktoré obmedzujú absolútnu slobodnú vôľu jednotlivca, ale zároveň ho tak chránia pred slobodnou vôľou iného¹⁹. (Roskin, Cord, Medeiros, & Jones, 2006, s. 22-23)

¹⁷ Teóriu podľa Hobbesa, Locka a Rousseaua som zhrnula len veľmi okrajovo.

¹⁸ Prirodzený stav je odrazom ľudskej prirodzenosti a keďže každý z filozofov si ju vysvetľuje po svojom, ich opisy prirodzeného stavu sa líšia. Hobbes a Locke sa zhodujú na to, že človek je vo svojej podstate spoločenský tvor, s čím Rousseau nesúhlasí.

Prirodzený stav opísaný Hobbesom bol definovaný strachom z násilnej smrti. Podľa neho je takýto život „osamelý, chudobný, ohavný, hrubý a krátky“ (Hobbes, 2008, s. 86).

Locke si ľudskú prirodzenosť predstavuje inak – jednotlivci sa navzájom rešpektovali a dodržiavali svoje sľuby. Teda jeho prirodzený stav bol stavom mieru.

Rousseau tvrdí, že človek je vo svojej prirodzenosti dobrý, len spoločnosť ho kazí.

¹⁹ Samozrejme, každý filozof vidí podstatu a vplyv spoločenskej zmluvy v niečom inom.

Podľa Hobbesa spoločenská zmluva vzniká pre ochranu života jednotlivca (ten, ktorý siahne na iného život po uzavretí spoločenskej zmluvy je zo spoločnosti vyradený – resp. môžu ho zabiť).

Locke tvrdí, že spoločnosť má ochrániť život jednotlivca a jeho majetok.

Rousseau považuje spoločenskú zmluvu za akt, v ktorom sa individuálne záujmy menia na tzv. všeobecnú vôľu.

2.4.1 Rawlsova teória

John Rawls (1921 - 2002) bol americký filozof zaoberajúci sa socio – politickými otázkami, prinášajúci vlastnú teóriu, ktorá nadväzuje na kontraktualistickú tradíciu. V jednej zo svojich prác, ktorú nazval Teóriu spravodlivosti(1971) prináša svoje zdôvodnenie pôvodu spoločenskej zmluvy, ktorá sa od tých spomenutých jemne líši. Tvrdí, že naša spoločnosť je sebestačné združenie osôb, ktoré uznáva medzi sebou záväzné pravidlá. Tie dodržiavajú a podriaďujú im svoje konanie. Tento systém podporuje spoluprácu, ktorá by mala viesť k všeobecnému blahu. Avšak takéto prostredie otvára niekoľko otázok, napríklad ako spravodlivo prerozdeliť výsledky spolupráce, ako možné definovanie identity záujmov, resp. stotožnenie sa s tým, že spravodlivosť nevychádza z priameho úsilia jednotlivca, ale z uvedomenia si, že zo spolupráce vzniká viac, akýsi produkt navyše, ktorý činnosť samotného jednotlivca nedokáže dosiahnuť. A preto pre udržanie stability a uľahčenie kooperácie a spravodlivosti je potrebné nájsť optimálny spôsob prerozdelenia si výsledku spolupráce²⁰, tak aby s ním všetci súhlasili. Na to je potrebné pochopiť, že výsledok kooperovania prináša synergický efekt – ale nejde len o benefity, ale aj o straty.

Podľa Rawlsa je síce jednotlivec základom celej spoločnosti, ale je silne závislý na väzbe k iným. Táto väzba má byť podľa Rawlsa definovaná prostredníctvom zmluvy.

Rawlsov predpoklad je založený na tom, že o všetkom podstatnom sa budú vedieť jednotlivci v spoločnosti dohodnúť. V realite je problémom existencia plurality názorov o tom, čo je správne. Podľa Rawlsa má naša spoločnosť tri základné problémy, ktorá sa musí pokúsiť vyriešiť. Prvým je problém stability, keďže neexistuje pevná schéma sociálnej spolupráce. Taktiež efektívnosť, lebo každá spoločnosť sa musí pokúsiť nájsť spôsob, ako efektívne distribuovať energiu, ktorú si sama vytvorí²¹. Ide o spravodlivé rozdeľovanie benefitov, ktoré sú produktom spolupráce. Ďalší významný problém, ktorý popisuje je nedostatočná koordinácia činností. Každý sa predovšetkým zaoberá tým, v čom je dobrý. Tieto problémy majú byť predmetom teórie spravodlivosti a jej následné uplatňovanie v základných štruktúrach spoločnosti. Život v spoločenských štruktúrach je ovplyvnený niekoľkými faktormi; empatiou, hodnotami, ktoré sú determinované

²⁰ Všetky sociálne výhody, ekonomické výsledky a každý jednotlivec má mať zaručenú rovnakú možnú východiskovú pozíciu – vid' princíp diferencie.

²¹ Podľa Rawlsa v tomto spočíva aj podstata rozpadu najväčších známych civilizácií, keďže sa len málo energie venuje reálnemu riešeniu problémov a teda energia potrebná na ich riešenie prevyšuje kapacitu voľnej energie spoločnosti a to vedie k jej zániku.

náboženstvom, násilím resp. represiou a nátlakom, trhom a vznikom zmlúv, tvorbou práva a zákonodarstva. A preto by každá spoločnosť mala byť usporiadaná spravodlivo, tak aby dokázala svojou podstatou čeliť aj vznikajúcim problémom, aby s ich možným vznikom rátala a mala na ich riešenie vyhradené voľné kapacity. Spravodlivosť má každý občan chápať rovnako. Rawls považuje spravodlivosť za princíp, ktorý musí byť rešpektovaný každým členom spoločnosti. Spravodlivosť je prezentovaná inštitúciami, ktoré sú jej podriadené. Tie sú zodpovedné za spravodlivé rozdeľovanie benefitov, aby sa eliminovali a riešili vznikajúce konflikty.

A teda spoločnosť môže dlhodobo stabilne, efektívne a spravodlivo fungovať len vtedy, ak zo strany spoločnosti, resp. jednotlivcov, je vyjadrený súhlas s pravidlami. V tomto momente je pre Rawlsa dôležitá otázka rovnosti, všetci ľudia si musia byť právne a politicky rovní. Rovnako ako je dôležitá legitímnosť pre udržanie spoločnosti mocou.

Rawls sa v svojej práci snaží objasniť, za akých podmienok je možné vytvoriť spoločnosť, ktorá si bude sebestačná a spravodlivá. Vysvetľuje, že na základe dohody o princípoch spravodlivosti sú vytvorené zákony, ktoré presadzujú dohodnutý typ spoločnosti a sú používané ako hlavné argumenty v diskutovaných nejasných situáciách.

Pre vytvorenie ideálnej spoločnosti, ktorá vznikne cez spoločenskú zmluvu uzavretú v prirodzenom stave je podľa Rawlsa potrebná jej presné definovanie spravodlivej spoločnosti. Tú je možno nájsť len prostredníctvom tzv. myšlienkového experimentu. Prostredníctvom ktorého sa predebatujú pod hypotetickými podmienkami princípy spravodlivosti, podľa ktorých sa bude spoločnosť riadiť. Základom pre tento myšlienkový experiment je presný charakter zúčastnených – musia si byť navzájom rovní, musia byť slobodní a racionálni. Celý experiment sa deje za tzv. „závojom nevedomosti“, t.j. nikto nevie, kým konkrétnym v živote (v spoločnosti) bude – aby nedochádzalo k presadzovaniu vlastných záujmov. A teda nevedia, aké budú ich životné okolnosti a spoločenský status. Vedia len to, že sa musia dohodnúť a tiež všetko o tom, ako reálna a sebestačná spoločnosť vyzerá. Sú si vedomí všetkých problémov, s ktorými sa naša spoločnosť stretáva. Tvrdí, že len za „závojom nevedomosti“ je možné dôjsť k uzavretiu zmluvy a stanoveniu podmienok, ktoré budú výhodné pre všetkých členov spoločnosti.

Dohoda, s ktorou budú všetci zúčastnení súhlasiť je podľa Rawlsa možná len ak spĺňa dve podmienky princípu spravodlivosti. Ako prvé musí byť zaručená, čo možno najabsolútnejšia sloboda jednotlivca, ktorá však nezasahuje do slobody iných jednotlivcov. Ide o základné politicko – občianske slobody, ktoré sa stávajú normou pre spravodlivú spoločnosť. Musí byť zachovaná rovnosť pred zákonom, nedotknuteľnosť jednotlivca

a jeho majetku, musí byť garantovaná sloboda prejavu a zhromažďovania sa, rovné právo politickej angažovanosti; zúčastňovanie sa na rovných a tajných voľbách, či reprezentovanie verejného úradu. Jednotlivec má právo na voľbu a realizáciu vlastného životného plánu²².

Pre zabezpečenie naozaj rovnej spoločnosti je však potrebný aj druhý princíp – tzv. princíp diferencie. Je podradený prvému princípu – slobody jednotlivca. Spoločnosť je nespravodlivá, lebo neexistuje žiadna ekonomická ani sociálna rovnosť a princíp diferencie má napomáhať pri vytváraní tejto rovnosti a tým robiť spoločnosť spravodlivou. V podstate ide o nerovnomerné prerozdelenie sociálnych a ekonomických výhod tak, aby v konečnom dôsledku dochádzalo k všeobecnému prospechu, aby aj menej zvýhodnení²³ mohli prosperovať a aby neboli privilegovaní len tí, ktorí sú z vyšších sociálno – ekonomických vrstiev. To vedie k tvoreniu rovnováhy v spoločnosti a zabezpečuje starostlivosť o každého jedného jej člena. Samozrejme, na výsledky spolupráce v spoločnosti si môže nárokovať len ten, ktorý sa na nej podieľa. Rawls priznáva, že princíp diferencie môže fungovať len v prípade, že má pozitívny efekt pre celú spoločnosť. (Rawls, 2003)

A teda Rawlsova teória morálky spočíva na spravodlivo usporiadanej spoločnosti. Spravodlivosť je podľa neho možné vytvoriť na základe dvoch spomenutých princípov, ktoré sú podľa neho všeobecne plauzibilné.

V mojej práci sa pokúsim dokázať, či práve tento model môže byť plauzibilný v snahe nahliadať na morálku liberálne – demokratickej spoločnosti, ktorej súčasťou je moja cieľová skupina – generácia 21. storočia. Ako som spomenula, definujem ju ako legálne dospelých jedincov, narodených od roku 1989 – 1991 (pre zúženie cieľovej skupiny pre potreby tejto práce), žijúcich v Bratislave. Pripomínam, že táto generácia, ako prvá, nemá žiadnu primárnu skúsenosť s predchádzajúcim režimom. Otázkou teda je, či na spoločnosť so svojím liberálne – demokratickým charakterom, s prihliadnutím na tvorbu sociálnych systémov, môže byť nahliadané za pomoci kontraktualistickej morálky, tak ako ju predstavil John Rawls vo svojej Teórii spravodlivosti. Túto hypotézu sa pokúsim overiť za pomoci pôvodného výskumu, ktorý je pozostávajúci z originálneho dotazníka.

²² A však v prípade, že ide o talent jednotlivca, ten ako taký považuje Rawls za „majetok“ celej spoločnosti a v prípade, že by talentovaný jedinec nerozvíjal tento dar, ide podľa Rawlsa o sebecké správanie sa. Na oplátku musí však spoločnosť jednotlivcovi zabezpečiť podmienky potrebné pre ďalší rozvoj talentu.

²³ Rawls si uvedomuje, že niektorí jedinci v spoločnosti sú zvýhodnení už len „narodením sa“ do lepšie sociálne a ekonomicky situovanej rodiny, ako iní. Napriek tomu verí, že všetci si zaslúžia podporu spoločnosti pre svoj rozvoj, ktorý zabezpečí kvalitných členov spoločnosti.

KAPITOLA 3.: Originálny výskum

3.1 Úvod: Dotazník

Prvá časť môjho empirického výskumu je založená na dotazníku.²⁴ Jeho úlohou bolo podporiť, alebo vyvrátiť moju hypotézu, či je kontraktualistická morálka tou najplauzibilnejšou pre opis existujúcej morálky generácie 21. storočia. Dotazník je stále dostupný na tinyurl.com/moralka a bol vyplnený 205 respondentmi. Tých som o to požiadala cez sociálnu sieť Facebook a priamym oslovením cez email.

3.2 Prvá časť dotazníka: Kto je respondent

Dotazník (viď. príloha) sa skladal z troch častí. Prvá definovala respondentu – pohlavie, rok narodenia, miesto bydliska, najvyššie dokončené vzdelanie, povolanie, či respondent chodí do kostola, aký je príjem domácnosti a počet jej členov.

Respondentov som si na základe toho rozdelila na tri skupiny²⁵ podľa roku narodenia od 1961-1988 – „staršia generácia“ (44%)²⁶ (ďalej už len ako „staršia generácia“), 1989-1991 – „generácia 21. storočia“ (47%); (ďalej už len ako „generácie 21. storočia“, alebo „nová generácia“) a 1992-1993 (17% - tejto skupine sa ďalej nevenujem, nakoľko mojou cieľovou skupinou je generácia 21. storočia a jej vymedzenie som stanovila pre potreby tejto práce bez týchto respondentov).

Opakujem, mojou cieľovou skupinou je generácia 21. storočia – narodená od roku 1989 – 1991, žijúca v Bratislave. Na to, aby sme mohli pochopiť ako vplýva liberálne – demokratický charakter spoločnosti na túto generáciu potrebujeme porovnanie odpovedí s tými so „staršej generácie“, ktorá má priamu skúsenosť aj s predchádzajúcim režimom. Ako vidno v grafoch v prílohe, porovnanie jednotlivých odpovedí odhaľujú isté rozdiely v odpovediach medzi týmito generáciami. Staršia generácia mi slúži len na porovnanie, pre odhalenie možných zmien v chápaní istých otázok, čo je podstatnou časťou pre verifikáciu hypotézy.

²⁴ Príloha č.

²⁵ Viď. príloha; graf 1.

²⁶ V zátvorke percentuálne zastúpenie danej skupiny zo všetkých respondentov

3.3 Druhá časť dotazníka: Čo je morálka?

Druhá časť dotazníka skúmala, čo respondenti považujú za morálku. Túto časť som do dotazníka zaradila pre objasnenie toho, čo respondenti za morálku považujú, ako na ňu nahl'adajú a čo si pod pojmom morálka predstavujú.

Respondenti mali na výber z možností. Zaujímalo ma, či je podľa nich morálka viazaná na spoločnosť v ktorej žijú, alebo je univerzálna a absolútna. Či sú morálne princípy dané Bohom, alebo spoločenským konštruktom. Taktiež, či je morálka viazaná na existenciu Boha a či by aj bez neho dávala zmysel. A či je morálka vrodená, alebo naučená. Zistila som (viď schéma 1.), že 80% respondentov si myslí, že morálka je viazaná na kultúru, v ktorej žijeme a teda nie je podľa nich absolútna. Z čoho 77% si myslí, že je naučená a teda potvrdzujú moju časť hypotézy, kde tvrdím, že morálka spoločnosti sa pod tlakom okolností mení – nerodíme sa s vrodenu morálkou, ale učíme sa jej v spoločnosti, v ktorej žijeme. Na druhú stranu, respondenti, ktorí súhlasia s tým, že morálka je univerzálna, väčšia časť z nich sa prikláňa k tomu, že je zároveň naučená.

Za jedno z najzaujímavejších zistení tejto časti považujem porovnanie návštevnosti kostola s otázkou, či je Boh garantom existencie morálky, alebo by aj bez jeho existencie dávala zmysel – čo je v zásade podporným bodom pre skúmanie porovnávacej tradicionalistickej morálky. Ukázalo sa, že väčšina respondentov²⁷ nenavštevuje kostol nikdy (56%), pár krát do roka 31% a pravidelne 13%. Generácie boli pri odpovediach zastúpené takmer identicky. To znamená istý odklon od cirkvi, čo však nemusí znamenať tiež odklon od tradicionalistickej morálky. A však len 5% všetkých respondentov si myslí, že Boh je garantom morálky a bez neho by nemala zmysel (pričom piati²⁸ respondenti ktorí, napriek tomu, že nechodia do kostola nikdy veria, že morálka bez Boha nemá zmysel)²⁹. A však 85% respondentov, ktorý chodia pravidelne do kostola si myslia, že aj bez Boha by morálka bola a dávala zmysel. Zaujímavé je, že z 12³⁰ respondentov, ktorí považujú Boha za garanta morálky je 8 z „novej generácie“. Takže napriek tomu, že sa obyvateľstvo Slovenska hlási k cirkvám v nadpolovičnej väčšine, ako som zdôraznila pri teoretickom vysvetlení tradicionalistickej morálky, výsledkom dotazníka je, že respondenti nepovažujú Boha za garanta morálky.

²⁷ Viď. príloha; graf 3.

²⁸ 0,2% všetkých respondentov

²⁹ Viď. príloha; graf 4.

³⁰ 0,6% všetkých respondentov

3.4 Tretia časť dotazníka: Čo je morálne?

Posledná časť môjho dotazníka bola orientovaná na to, čo považujú respondenti za morálne. Otázky som si zvolila tak, aby reprezentovali vždy jednu zo štyroch spomenutých druhov morálky – kontraktualizmus, utilitarizmus, tradicionalistická a kantovská morálka. Táto časť má verifikovať hypotézu tejto práce, či práve kontraktualistická morálka môže byť tou najplauzibilnejšou pre nazeranie na morálku generácie 21. storočia. Pripomínam, že ostatné tri teórie morálky slúžia ako určité porovnanie pre lepšie podporenie hypotézy. V analýze otázok som postupovala nasledovne; dotazník pozostával zo 14 tvrdení. Respondenti mali ku každej z nich vyjadriť súhlas na škále (1) *úplne súhlasím*, (2) *súhlasím s výhradami*, (3) *stred = neviem*, (4) *nesúhlasím s výhradami*, (5) *nesúhlasím vôbec*. Všetky teórie sú zastúpené približne podobným počtom otázok, pričom ich usporiadanie bolo náhodné, aby nebolo jasné, o ktorý druh morálky ide alebo kam otázkami smerujem, preto považujem za potrebné neskúmať plauzibilitu kontraktualistickej morálky ako jedinej, ale v porovnaní s inými, ktoré by mohli byť rovnako dobre plauzibilné pre definovanie generácie 21. storočia, ktorá vznikla v liberálnej – demokratickej spoločnosti. Každú otázku som analyzovala zvlášť – tak, že som porovnávala odpovede „staršej“ a „novšej“ generácie, aby bolo viditeľné, či sa na generácii 21. storočia prejavujú vplyvy, ktoré sú následkom primárnej skúsenosti len z liberálnej – demokratickej spoločnosti a ako sa pohľad na tvrdenia líši s predchádzajúcou generáciou.

3.4.1 Tradicionalistická morálka

Ako prvý druh morálky zhrniem tradicionalistickú, aby som naviazala na predchádzajúce pozorovanie, že respondenti väčšinou nepovažujú Boha za garanta morálky, resp. aj bez jeho existencie by morálka bola platná a existovala by. Prvé overovanie možnej plauzibility overujem tvrdením „morálka je vyjadriteľná ‘Desatorom Božích prikázaní’“³¹, keďže „Desatoro“ je považované akési ukotvenie hlavných morálnych princípov tradicionalistickej (v tomto prípade kresťanskej) morálky. *Súhlas* a *súhlas s výhradami* s týmto tvrdením bol vyjadrený dokopy 40% respondentov a približne rovnako zastúpený, ako *nesúhlas* a *nesúhlas s výhradami* (44% zo všetkých odpovedí). A však pri porovnávaní „staršej“ a „novšej generácie“ bol tento trend stále aktuálny len pri „staršej“ (približne

³¹ Vid'. príloha; graf 5.

rovnaké percento *súhlasilo* a aj *nesúhlasilo*), avšak u „novej generácii“ dochádza k zmene a s tvrdením *nesúhlasí* 56% respondentov. A teda je z odpovedí vyplýva, podporujúc aj moje predchádzajúce zistenie, že popularita tohto druhu morálky má klesajúcu tendenciu. Ďalšie tvrdenie, ktoré testovalo plauzibilitu tradicionalistickej morálky, je „Právo na interrupciu je správne“³². Toto tvrdenie som vybrala pre jeho jasný rozpor z náboženským učením³³ a tiež ide o jednu z práv, ktoré zabezpečuje naša liberálna spoločnosť. S tvrdením väčšina všetkých (bez ohľadu na generáciu) respondentov *súhlasila* bez výhrad. Skúmaná vzorka resp. generácia 21. storočia *súhlasila* na 57% a *s výhradami* na 28%, pričom *nesúhlas*, alebo *nesúhlas s výhradami* vyjadrilo len 8% respondentov. A teda postoj respondentov bol v rozpore s tradicionalistickou morálkou. Z čoho vytváram záver, že tradicionalistická morálka postupne stráca svoju plauzibilitu a historicky prestáva byť zaujímavá. Respondenti nepovažujú Boha ako garanta morálky, rovnako ako sa neprikláňajú k morálnym zásadám, ktoré tradicionalistická morálka ponúka. Takže sa preukázalo, že generácia 21. storočia nasleduje liberálny charakter spoločnosti, s autonómnou slobodou jednotlivca, ktorú, ako som vysvetlila v podkapitole 2.1 náboženské princípy z časti popierajú.

3.4.2 Kantovská morálka

Ďalšia overovaná morálka je Kantovská. Jeho som do porovnávania zaradila pre jeho umiernenější postoj k náboženským hodnotám a pre vyznávanie autonómnych práv jednotlivca. Takže jeho teória by eventuálne mohla mať ambíciu stať sa plauzibilnou. Ako prvé som testovala súhlas s kategorickým imperatívom prostredníctvom tvrdenia „ak by podľa môjho správania bol vytvorený univerzálny zákon a všetci by sa podľa neho riadili, svet by bol lepší.“³⁴ Zaujímavé je, že bez ohľadu na generáciu odpovede *súhlasím s výhradami* a *nesúhlasím s výhradami* boli pomerovo zastúpené veľmi podobne a nová generácia takmer kopírovala odpovede staršej generácie. Pričom krivka grafu naznačuje, že nová generácia mala vyhradenejší názor, resp. preferovala odpovede s výhradami pred nevyjadrením stanoviska, alebo bezvýhradnej pozície. Vzorka novej generácie bola vo väčšej miere proti; 33% *nesúhlasila s výhradami* a 23% *nesúhlasilo* vôbec. *Súhlas s výhradami* označilo 30% a *súhlas* len 3%. Staršia generácia nemala jasnú preferenciu –

³² Vid'. príloha; graf 6.

³³ Desatoro; Nezabiješ!

³⁴ Vid'. príloha; graf 7.

jednotlivé odpovede mali približne rovnaké zastúpenie, pričom najviac respondentov *súhlasilo s výhradami* (26%) a *nesúhlasilo z výhradami* (23%).

Kantovskú etiku som overovala aj tvrdením „milosrdná lož nemôže nikomu ublížiť“³⁵. Toto tvrdenie je proti kantovské, keďže Kant tvrdí, že človek má právo poznať všetky informácie: „Byť pravdovravný (úprimný) vo všetkých tvrdeniach je posvätný príkaz stanovený nepodmienečne, ktorý nikto nesmie porušiť za žiadnych okolností“ (Kant, The Cambridge Edition of the Works of Immanuel Kant: Practical Philosophy, 1996, s. 613)

A teda jedinec má právo na všetky informácie, ktoré sa ho týkajú a teda milosrdná lož je proti Kantovej morálke. Opäť boli najčastejšie zastúpené odpovede s výhradami; *súhlas s výhradami* vyjadrilo 29% všetkých respondentov a 31% *nesúhlasilo s výhradami*. Zaujímavé však bolo, že nová generácia na rozdiel od staršej generácie vyjadrila výrazný *nesúhlas s výhradami*, ktorý mal 39% podiel medzi odpoveďami (u „staršej generácii“ bol tento pomer 21%, pomerne rovnako ako *neviem* a *nesúhlasím*). U staršej generácii bol najvýraznejší *súhlas s výhradami* (33%), ktorý bol kopírovaný istou časťou novej generácie. A však poukazuje to na fakt, že tento princíp kantovskej etiky je plauzibilnejší skôr pre novú generáciu, na rozdiel od staršej.

„Nie vždy chcem počuť celú pravdu“³⁶ je tvrdenie veľmi podobné s predchádzajúcim. Jednotlivec má podľa Kanta posvätné právo vedieť všetko, čo sa ho týka a to by nemalo byť popreté svojvôľou jednotlivca. V praxi je to napríklad právo na všetky dostupné informácie. V tomto prípade celkovo *súhlasilo s výhradami* 33% respondentov, *nesúhlasilo s výhradami* 20% a *nesúhlasilo* 24%. A však *nesúhlas* a *nesúhlas s výhradami* bol výraznejší u novej generácie a staršia sa prikláňala skôr k *súhlasím s výhradami*, čo bolo kopírované aj isto časťou novej. Tu vidíme, že nová generácia pri tomto tvrdení nie je úplne zjednotená a že dochádza k istému odklonu od staršej generácie. Čiže nová generácia chce byť informovaná, na rozdiel od staršej generácie, ktorá má skúsenosť napríklad s cenzúrou počas bývalého režimu.

Štvrtý výrok, ktorý mal overiť plauzibilitu Kantovskej morálky bol „ak sa na neveru nikdy nepríde, nie je to nemorálne konanie“³⁷. Čiže, či morálnosť konania je závislá na pozorovateľoch, ktorí ho za nemorálne odsúdia, alebo môže byť konanie nemorálne samo o sebe. Rovnako ako môže byť nevera hodnotená na základe kategorického imperatívu, podľa ktorého je takéto konanie *defacto* nesprávne. Bez ohľadu na generáciu bol najviac

³⁵ Vid'. príloha; graf 8.

³⁶ Vid'. príloha; graf 9.

³⁷ Vid'. príloha; graf 10.

zastúpený *nesúhlas* (65%). Z pohľadu generácii označila neveru za nemorálnu skôr nová, celkovo 69%. Čo dokazuje istú plauzibilitu kantovskej morálky pre nahliadanie na to ako nová generácia chápe morálne konanie.

Na základe týchto reakcií na tieto štyri výroky, ktoré overovali plauzibilitu Kantovskej morálky som zistila, že pri dochádza k istému odklonu medzi staršou a novou generáciou – čo je kľúčové. Pri kategorickom imperatíve sa názory prudko odlišujú a nedá sa na základe toho určiť, či by mohol byť tento model plauzibilný v nahliadanie na morálku cieľovej generácie. A však generácia 21. storočia je náchylná súhlasiť s tým, že milosrdná lož môže ublížiť, ale na druhú stranu nemajú záujem počuť celú pravdu – čo je z Kantovho uhlu pohľadu rozporuplné, ako som vysvetlila. Ale nová generácia si uvedomuje, že nemorálne konanie je samé o sebe nemorálnym. Preto hodnotím, že Kant v určitej limitovanej podobe môže byť plauzibilným model, a však nedochádza k úplnému stotožneniu na základe dotazníka.

3.4.3 Utilitarizmus

Utilitarizmus som testovala na troch výrokoch. Začnem s výrokom „je správne porušiť zákon, ak ide o záchranu života“³⁸. Tento výrok som dodefinovala príkladom, pre jeho ľahšie porozumenie a možné zjednotenie názorov – „Veziem do nemocnice vážne zraneného človeka, prekročím povolenú rýchlosť, čím obmedzím a ohrozím iných účastníkov premávky“. Z utilitaristického hľadiska by jednotlivec mal rozmýšľať tak, aby priniesol čo najviac dobra pre čo najväčší počet ľudí. A teda ohrozenie viac ľudí je proti utilitaristickej myšlienke. Rovnako ako liberalizmus – síce dáva právo konať podľa vlastného uváženia a v rovinách platnej legislatívy, čo však tento model nespĺňa. V tomto prípade bola najpopulárnejšia odpoveď *súhlas*, ktorý celkovo vyjadriло 51%. A však väčšina súhlasných odpovedí pochádza od respondentov z novej generácie. Až 57% skúmanej vzorky s tvrdením *súhlasilo*. U staršej generácie táto odpoveď klesla na 44% a narástol *súhlas s výhradami* na 45%. Čo dokazuje, že nová generácia dokáže riskovať a staršia generácia, predpokladám pre uvedomovanie si všetkých okolností, je opatrnejšia, ale obe generácie reagovali proti myšlienke utilitarizmu, keďže si vybrali možnosť zachrániť jednotlivca a ohroziť väčší počet ľudí. Taktiež sa v tomto prípade nová generácia nespráva podľa liberálneho predpokladu.

³⁸ Vid'. príloha; graf 11.

Ďalší výrok „vždy by sme sa mali postarať o starých ľudí“³⁹ je z pohľadu utilitaristov ľahko riešiteľný. Ak starostlivosť o staršieho človeka nevyžaduje veľa energie, ktorá by mohla byť použitá inde, je to správne a však ak ide o človeka starého, chorľavého a trpiaceho, prílišná starostlivosť podľa utilitaristov nie je logická. Chcela by som zdôrazniť, že naša spoločnosť má vytvorený sociálny program na podporu obyvateľstva; ako napríklad starobný dôchodok. V tento moment môžeme túto otázku prepojiť aj s Rawlsovým kontraktualizmom – nakoľko podľa jeho teórie je spoločnosť spravodlivá, ak dokáže znižovať sociálne rozdiely.

Z odpovedí sa respondenti celkovo prikláňali skôr k *súhlasu* (37%), alebo *súhlasu s výhradami*(43%). Pričom, ako je vidno v grafe IX., 44% respondentov z novej generácie⁸ *súhlasí s výhradami* a staršia generácia *súhlas bez výhrad* na 47%, s výhradami 38%. Toto sa dá pripísať samozrejme faktu, že respondenti, ktorých označujem za staršiu generáciu si uvedomujú viac, že budú možno na starostlivosť iných odkázaní, rovnako ako vidia, že o svojich rodičov sa musia starať, čo si reprezentanti novej generácie ešte nemusia úplne uvedomovať. A však vidno, že nová generácia reaguje na výrok utilitaristicky, v zásade sa zhoduje aj s ideou, ktorú ponúka sociálne zabezpečenie štátu a teda aj s Rawlsovskou teóriou o spravodlivej spoločnosti.

Tvrdenie „ľahké drogy by mali byť dekriminalizované“⁴⁰ je z pohľadu utilitaristov v zásade ľahko riešiteľné. Ako som spomenula utilitaristi kalkulujú s maximum dobra, pre čo najväčší počet ľudí. Samozrejme, v tomto prípade nie je úplne jasné, ako sa dá „dobro“ definovať. A teda, ak dekriminalizácia ľahkých drog bude viesť k zníženiu kriminality a k zdaneniu predaja, čo je pre väčšinu prospešné, tak utilitaristi *súhlasia*⁴¹. Rovnaký prístup ponúka aj liberálna spoločnosť – napriek tomu, že u nás ľahké drogy dekriminalizované nie sú, stále častejšie sa otvára práve táto debata. Respondenti celkovo v tomto prípade boli prevažne za s výhradami (31%), ale rovnako nezanedbateľných 20% vyjadrilo *súhlas* a tiež 20% *nesúhlas*. Staršia generácia mala tendenciu *súhlasíť s výhradami* (33%), ale *súhlas* a *nesúhlas* vyjadrilo rovnakých 20%. Z pohľadu novej generácie je za dekriminalizáciu *s výhradami* 35%, ale opäť približne rovnaké percento bolo za (20%) a proti (19%). Postoje k tomuto výroku sa odlišujú, a aj keď je za legalizáciu s výhradami väčšina, stále nezanedbateľné množstvo respondentov *nesúhlasí*. A teda

³⁹ Vid'. príloha; graf 12.

⁴⁰ Vid'. príloha; graf 13.

⁴¹ Samozrejme, nejde o dobro spôsobené užívaním drog, ale o dobro spôsobené dekriminalizáciou – po ukončení prohibície v USA sa znížila kriminalita, vid' príloha; graf 18. (Kotvan, 2012)

predpokladám, že utilitarizmus ako nahliadajúci model na generáciu 21. storočia sa úplne nepotvrdil, ale je vidno, že u novej generácie rezonujú isté liberálne tendencie – v tomto prípade však na takmer rovnakej úrovni, ako u staršej generácii.

Len pri otázke starostlivosti o starších sa prejavil utilitarizmus ako plauzibilný pre „novú generáciu“. Z časti aj v otázke dekriminalizácie drog, ale pre väčší pomer nesúhlasných stanovísk nemôžem tvrdiť, že by mohol byť plauzibilným celoplošne pre túto generáciu. Hlavne, ak si zoberieme prvé stanovisko o uprednostnení jednotlivca pred väčšinou, kde sa utilitarizmus prejavil ako neplauzibilný. Preto uzatváraam utilitarizmus ako neplauzibilný model pre definovanie morálky „generácie 21. storočia“.

3.4.4 Kontraktualizmus

Ako posledný model som si vybrala kontraktualizmus, o ktorom predpokladám, že je použiteľný pri definovaní morálky skúmanej generácie. Táto časť môjho výskumu mi potvrdí, alebo vyvráti hypotézu. Prvý výrok, ktorý skúma plauzibilitu kontraktualizmu je „správaj sa k druhým tak, ako chceš, aby sa oni správali k tebe“⁴². Toto kontraktualisti nazývajú „zlatým pravidlom“. Napriek tomu, že záporných postojov k tomuto výroku bolo minimálne, najčastejšia odpoveď celkovo bola *súhlasím s výhradami* (45%). *Súhlas bez výhrad* vyjadriilo 35% všetkých respondentov. A však *súhlas* vyjadriilo 30% „novej generácie“⁹ a *súhlas s výhradami* 49%. Na rozdiel od „staršej generácie“, ktorej 42% *súhlasí* s výrokom a *súhlasí s výhradami* 40%. Takže sa dá povedať, že „zlaté pravidlo“ je prevažne plauzibilnejšie pre „staršiu generáciu“. „Nová generácia“ ho nevyklučuje, ale nesúhlasí s ním úplne.

„To, čo považujeme za morálne, vzniklo dohodou spoločnosti, v ktorej žijeme“⁴³ – výrok, ktorý definuje hlavný princíp kontraktualizmu, ktorý som objasnila v podkapitole 1.4. V tomto prípade opäť dochádza k prevahe *súhlasu s výhradami* (44%) – rovnako u „novej“ (42%) ako aj u „staršej generácii“ (50%). Ako vidno v grafe, „nová generácia“ sa k tvrdeniu *bez výhradne* viac (29%) ako „staršia generácia“, v ktorej súhlasí 22% respondentov. A teda vytváram záver, že „nová generácia“ má tendenciu prikláňať sa ku kontraktualistickej idey o vzniku morálky v spoločnosti.

⁴² Vid'. príloha; graf 14.

⁴³ Vid'. príloha; graf 15.

A však väčšina všetkých respondentov sa prikláňa k tomu, že tvrdenie „ak isté konanie väčšina považuje za správne, stáva sa morálnym“⁴⁴ nemusí byť pravdivé (32%). *Nesúhlasí bez výhradne* 26%, ale *súhlas s výhradami* vyjadrilo 22%. Generačne sa k tomuto stanovisku stavia *negatívne s výhradami* výraznejšie „nová generácia“ (31%), *nesúhlasí* 26%, ale *súhlasí s výhradami* 25%. Čiže opäť dochádza k nejednotnosti názorov. Tento trend vidno aj pri „staršej generácii“, kde *súhlasí s výhradami* 24%, *nesúhlasí s výhradami* 27% a *nesúhlasí vôbec* 25%. Samozrejme, názorovo sa však prikláňajú obe generácie k nesúhlasu s výrokom, čo však vylučuje v tomto prípade kontraktualizmus ako plauzibilný model.

„Je veľmi dôležité splniť každý sľub, ktorý dáme“⁴⁵ je jednou z podstat kontraktualistickej morálky. Respondenti vyjadrili prevažne *súhlas*, ale prikláňali sa skôr k možnosti *súhlasím s výhradami*, ktoré spomedzi všetkých respondentov označilo 46%. *Súhlasilo* 35% všetkých respondentov. Z pohľadu generácií „nová generácia“ v zásade kopírovala „staršiu“. V rámci „novej generácie“ *súhlasilo* 29% a v rámci staršej 34%. *Súhlas v výhradami* vyjadrilo 47% respondentov z novej generácie a 46% zo staršej. Čo znamená, že opäť je kontraktualizmus do istej miery plauzibilným modelom pre novú generáciu.

Výsledkom môjho výskumu teda je, že jedine tradicionalistická morálka sa ukázala ako úplne neplauzibilná. Rovnako ani utilitaristická morálka nenapĺňa túto charakteristiku. Kontraktualistická a Kantovská morálka sa ukázali ako relatívne plauzibilné, ale len v istej limitovanej forme – nedošlo k jasnému súhlasu so žiadnou z teórií.

Dve z položených otázok sa orientovali priamo na otázku stotožnenia sa s liberálnym zmýšľaním – právo na interrupciu, dekriminalizácia ľahkých drog. V tomto smere nová generácia zmýšľa liberálne, čiže predpokladám, že hodnoty liberalizmu si osvojila. V prvej otázke – otázka interrupcie nová generácia kopírovala názory staršej generácie, takže sa nedá povedať, že názor v tejto oblasti by bol dôsledkom liberálneho režimu, resp. aj staršia generácia má v tejto otázke liberálny postoj. V otázke dekriminalizácii ľahkých drog bola veľká časť novej generácie za, podobne ako pri staršej generácii.

Jedna z otázok smerovala k súhlasu sociálneho zabezpečenia cez starostlivosť o starších. V tomto prípade nová generácia súhlasila s výhradami, pričom staršia generácia, ktorá má skúsenosť so socializmom, ktorý presadzoval sociálnu rovnosť, boli skôr za bez výhrad. V tomto sa dá vidieť určitý prienik odpovedí novej generácie s Rawlsovskou teóriou –

⁴⁴ Vid'. príloha; graf 16.

⁴⁵ Vid'. príloha; graf 17.

spravodlivá spoločnosť môže zabezpečovať sociálnu rovnosť, alebo k nej smerovať, ale sloboda jednotlivca v zmysle liberálne – demokratickej ideológie musí byť zachovaná.

Z tejto časti výskumu vyplýva, že kontraktualistická morálka sa javí ako relatívne plauzibilná pre nahliadanie na morálku generácie 21. storočia. Rovnako ako stotožnenie sa tejto generácie s liberálne – demokratickou spoločnosťou, ktorej sú súčasťou. A teda hodnotím, že hypotéza bola z časti potvrdená – kontraktualistická morálka podľa Johna Rawlsa môže slúžiť v nahliadaní na morálku generácie 21. storočia

KAPITOLA 4.: Záver

V tejto práci som skúmala, či je možné existujúcu morálku istej spoločnosti opísať za pomoci normatívneho prístupu, ktorý však nie je presadzovateľný v systéme normami. Ako skúmanú vzorku som si vybrala kohortu generáciu 21. storočia žijúcu v liberálnej – demokratickej spoločnosti orientujúcej sa na sociálne istoty garantované štátom a ktorú som bližšie definovala. V práci som tiež zadefinovala termín morálky a predstavila som štyri, mnou vybrané, normatívne teórie morálky, ktorých eventuálnu plauzibilitu pre opis morálky vybranej kohorty spoločnosti som sa pokúsila verifikovať výskumom. Medzi vybrané morálky patrila tradicionalistická, Kantovská, utilitaristická a kontraktualistická podľa Johna Rawlsa, pričom posledná spomenutá bola ťažisková a súčasťou mojej hypotézy. Úloha ostatných bola čisto porovnávací pre presvedčivejšiu verifikáciu hypotézy.

Výskum pozostával z mnou zostaveného dotazníka, ktorý bol postavený na troch rovinách; prvou som zistila, kto je respondent, druhou, aké je respondentove chápanie morálky a treťou som zisťovala potenciálnu plauzibilitu vybraných morálok. Respondentov som rozdelila na dve porovnávací skupiny – staršiu a novú generáciu, resp. generáciu 21. storočia.

V druhej časti som zistila, že respondenti novej generácie skôr považujú morálku za naučenú a viazanú na kultúru, v ktorej žijú. Zaujímavé bolo zistenie, že Boha nepovažujú za garanta morálky.

V tretej časti som sa pokúsila overiť potenciálnu plauzibilitu jednotlivých typov morálok. Medzi predstaviteľmi generácie 21. storočia a staršej generácie bol miestami viditeľný rozdiel v súhlase s jednotlivými tvrdeniami.

Kontraktualistická morálka podľa Johna Rawlsa sa javila ako čiastočne plauzibilná a v porovnaní s ostatnými vybranými typmi vyšla spolu s kantovskou ako plauzibilnejšia proti tradicionalistickej a utilitaristickej. Otázky, ktoré priamo skúmali, či reprezentanti novej generácie sú stotožnení s myšlienkami liberálnej demokracie vyšli pozitívne. Rovnako ako došlo k súhlasu s myšlienkou garantovaného sociálneho zabezpečenia.

Preto hodnotím, že hypotéza bola čiastočne preukázaná a teda na opis existujúcej morálky je možné použiť teoretickú normatívnu morálku a však nedôjde k úplnému stotožneniu medzi teóriou a realitou.

Bibliografia a citované zdroje

- Filosofický slovník*. (2002). Zlín: Olomouc s.r.o.
- Top 10 Moral Dilemmas*. (21. Október 2007). Cit. 20. Január 2012. Dostupné na Internet: Listverse: <http://listverse.com/>
- Bible*. (2009). Cit. 20. Január 2012. Dostupné na Internet: kristus.sk: www.kristus.sk/biblia/
- Sociálne zabezpečenie*. (19. Febrár 2009). Cit. 2012. 20. Marec. Dostupné na Internet: Štatistický úrad SR: <http://portal.statistics.sk/>
- Ústava Slovenskej Republiky*. (2010). Bratislava: Nová práca, spol. s.r.o.
- Ralph Waldo Emerson quotes*. (2012). Cit. 2012. Apríl 10. Dostupné na Internet: thinkexist.com: <http://thinkexist.com/>
- slovník.sk*. (2012). Cit. 5. Január 2012. Dostupné na Internet: slovník.azet.sk : <http://slovník.azet.sk/pravopis>
- Sociálne poistenie*. (2012). Cit. 10. Apríl 2012. Dostupné na Internet: Migračné Informačné Centrum: <http://mic.iom.sk/>
- Abrahám, S. (15. Júl 2005). *Verejný spor – najväčší prínos liberalizmu*. Cit. 30. Január 2012. Dostupné na Internet: eurozine.com: <http://www.eurozine.com/>
- Bílková, V. (9. Január 2012). *Utilitarizmus – dôsledok svätých prostriedkov??* Cit. 20. Marec 2012. Dostupné na Internet: mediaetika.tk: <http://mediaetika.longtail.sk/>
- Collins, E. M. (1998). *Myth, Manifesto, Meltdown: Communist Strategy, 1948-1991*. Westport: Praeger Publishers.
- Duignan, B., Levy, M. I., Luebering, J. E., Barton, M. L., Bosco, S., Braucher, L. S., a iní. (2011). *The Britannica Guide to Ethics Thinkers and Theories in Ethics*. New York: Britannica Educational Publishing.
- Graham, G. (2004). *Eight Theories of Ethics*. London: Routledge.
- Hobbes, T. (2008). *Leviathan*. Forgotten Books.
- Javorská, A., & Sťahel, R. (2012). *PHILOSOPHICA* 9. Cit. 20. Marec 2012. Dostupné na Internet: <https://docs.google.com>.
- Johnson, R. (21. Marec 2010). *Kant's Moral Philosophy*. Cit. 20. Február 2012. Dostupné na Internet: The Stanford Encyclopedia of Philosophy: <http://plato.stanford.edu>
- Kamenský, J. (2. August 2011). *Prečo tá nostalgia za komunizmom?* Cit. 20. Január 2012. Dostupné na Internet: blog.sme.sk: <http://jozefkamensky.blog.sme.sk/>
- Kant, I. (1996). *The Cambridge Edition of the Works of Immanuel Kant: Practical Philosophy*. Cambridge: Press Syndicate of the University of Cambridge.
- Kant, I. (2004). *Základy metafyziky mravov*. Bratislava: Kaligram.
- Kant, I. (2011). *Groundwork of Metaphysics of Morals; German - English Edition*. In M. Gregor, & J. Timmermann. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kelley L. Ross, P. (2011). *Some Moral Dilemmas*. Cit. 10. Január 2012. Dostupné na Internet: friesian.com: <http://www.friesian.com/>
- Kotvan, L. (5. Apríl 2012). *Legalizácia vs. prohibícia*. Cit. 9. Apríl 2012. Dostupné na Internet: Menej štátu: <http://www.menejstatu.sk/>

- Moore, M., & Alexander, L. (21. November 2007). *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Cit. 20. Január 2012. Dostupné na Internete: Deontological Ethics: <http://plato.stanford.edu/>
- Porubjak, M. (Január 2012). *Recenzia: Prolegomena ku Kantovi*. Cit. 20. Marec 2012. Dostupné na Internete: Ostium: <http://www.ostium.sk/>
- Rádhkrišnan, S. (1962). *Indická filozofie II*. Praha: ČSAV.
- Rawls, J. (2003). *A Theory of Justice*. Cambridge: Harvard University Press.
- Resnik, D. B. (1998). *The Ethics of Science: An Introduction*. London: Routledge.
- Roskin, M. G., Cord, R. L., Medeiros, J. A., & Jones, W. S. (2006). *Political Science: An Introduction*. Upper Saddle River: Pearson Education International.
- Schelle, K., Janotová, H., & Shelleová, I. (2010). *Berufsethik*. GRIN Verlag.
- Schmitt, C. (2007). *The Concept of the Political: Expanded edition*. Chicago: The University of Chicago press.
- Sulík, R. (Apríl 2012). *Kapitola 4 - Zmena paradigmy*. Cit. 3. Apríl 2012. Dostupné na Internete: [sulik.sk](http://www.sulik.sk/): <http://www.sulik.sk/>
- TASR. (2. Marec 2012). *HN Online: Počet ľudí s vierovyznaním na Slovensku klesá*. Cit. 5. Marec 2012. Dostupné na Internete: [HN Online.sk](http://hnonline.sk/): <http://hnonline.sk/>
- Tughendhat, E. (2004). *Přednášky o etice*. Praha: Oikoymenh.

Prílohy

Príloha: Dotazník

Prepis:

Ako chápeme morálku

Ahoj, som Zuzka a študujem na BISLA. Tento dotazník bude základným pilierom pri budovaní mojej Bc. práce. Môj zámer je analyzovať to, ako chápeme koncept morálky. Prosím, pokús sa odpovedať čo najúprimnejšie, žiadna odpoveď nie je nesprávna. Dotazník je anonymný. Zaberie Ti max. 10 minút. Ďakujem veľmi pekne vopred za všetky odpovede.

* **Povinné**

I. Kto som?

Táto časť je o Tebe. Prosím buď úprimný. Nebudem skúmať Tvoju osobu. Tieto údaje sú pre mňa dôležité pre ďalšie porovnávanie. Všetko je anonymné!

Som*

- žena
- muž

Narodil/-a som s v*

- 1960
- 1961
-
- 1992
- 1993

Mesto, v ktorom žijem, má počet obyvateľov.. *

- Viac ako 400 000
- 400 000 – 50 000
- 50 000 – 20 000
- 20 000 – 5 000
- Menej ako 5 000

V tomto meste mám aj trvalý pobyt. *

- Áno
- Nie

Moje najvyššie ukončené vzdelanie je... *

- ZŠ
- Stredná škola s maturitou
- Stredná škola bez maturity
- Gymnázium
- Bakalárske štúdium
- Vysokoškolské 2. stupňové
- Postgraduálne
- Doktorandské štúdium

Momentálne... *

- pracujem
- študujem
- som nezamestnaný/á
- Iné:

Do kostola chodím *

- Pravidelne
- 1 – 2x za mesiac
- pár krát za rok
- nikdy

Domácnosť v ktorej žijem má _ počet členov.

*Prosím, vyjadri číselným údajom.

Mesačný hrubý príjem domácnosti, v ktorej žijem, je... *

- do 1000€
- 1000 – 3000€
- viac ako 3000€
- Neviem

II. Čo je morálka?

V tejto časti sa zameriavam na to, čo pre nás morálka znamená a ako ju chápeme. Žiadna odpoveď nie je menej správna ako druhá - ide len o uhol pohľadu. Odpovedaj prosím čo najúprimnejšie.

Morálka je... *

- Univerzálna a absolútna
- Viazaná na kultúru a spoločnosť, v ktorej žijem

Morálne princípy sú... *

- Dané Bohom
- Spoločenský konštrukt

Ak neexistuje Boh.. *

- morálka nemá zmysel
- morálka by bola aj tak a dáva zmysel

Morálka je... *

(Rodíme sa s predispozíciou na pochopenie morálky, alebo je to niečo, čo sa učíme?)

- Vrodená
- Naučená

III. Čo je morálne?

V tejto časti na zaujíma, či je dané konanie/ okolnosť pre Teba morálna, alebo nie. Opäť, ide o Tvoje vnímanie, preto žiadna z odpovedí nie je správnejšia ako iná. Prosím, odpovedaj spôsobom:

- (1) úplne súhlasím
- (2) súhlasím s výhradami
- (3) stred = neviem
- (4) nesúhlasím s výhradami
- (5) nesúhlasím vôbec

MYSLÍM SI, ŽE,.....

Morálka je vyjadriteľná tvrdením „správaj sa k druhým tak, ako chceš, aby sa oni správali k tebe“ . *

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐

Morálka je vyjadriteľná tvrdením „ak by podľa môjho správania bol vytvorený univerzálny zákon a všetci by sa podľa neho riadili, svet by bol lepší.“ *

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐

Morálka je vyjadriteľná „Desatorom Božích prikázaní“ . *

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐

„Milosrdná lož“ nemôže nikomu ublížiť. *

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐

Ak sa na neveru nikdy nepríde, nie je to nemorálne konanie. *

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐

To, čo považujeme za morálne, vzniklo dohodou v spoločnosti, v ktorej žijeme . *

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐

Nie vždy chcem počuť celú pravdu . *

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐

Je veľmi dôležité splniť každý sľub, ktorý dáme . *

1 2 3 4 5

Je správne porušiť zákon, ak ide o záchranu života . *

(Príklad: Veziem do nemocnice vážne zraneného človeka, prekročím povolenú rýchlosť, čím obmedzím a ohrozím iných účastníkov premávky).

1 2 3 4 5

Právo na interrupciu je správne. *

1 2 3 4 5

Ľahké drogy by mali byť dekriminalizované. *

1 2 3 4 5

Každý má mať právo voľby. *

1 2 3 4 5

Ak isté konanie väčšina považuje za správne, stáva sa morálnym. *

1 2 3 4 5

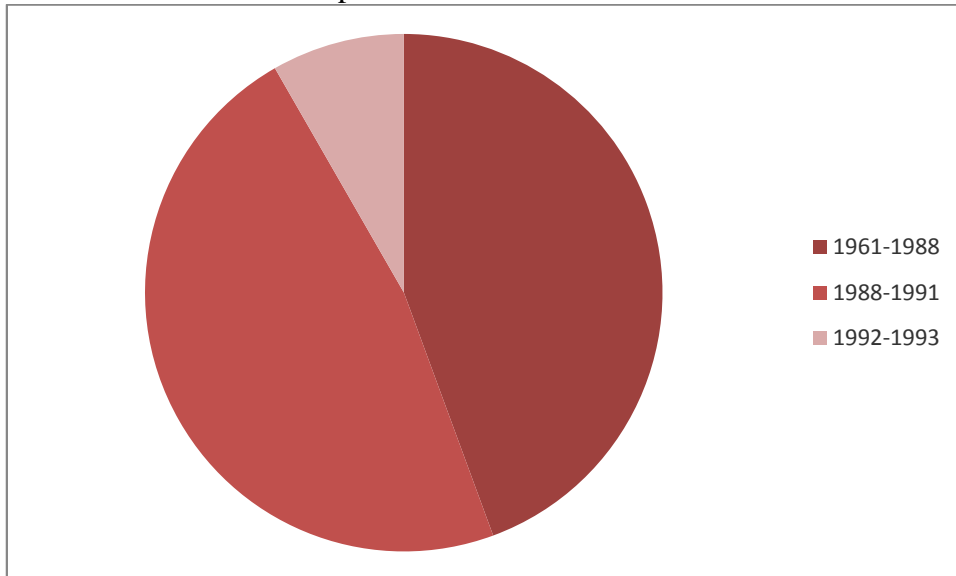
Vždy by sme sa mali postarať o starých ľudí. *

1 2 3 4 5

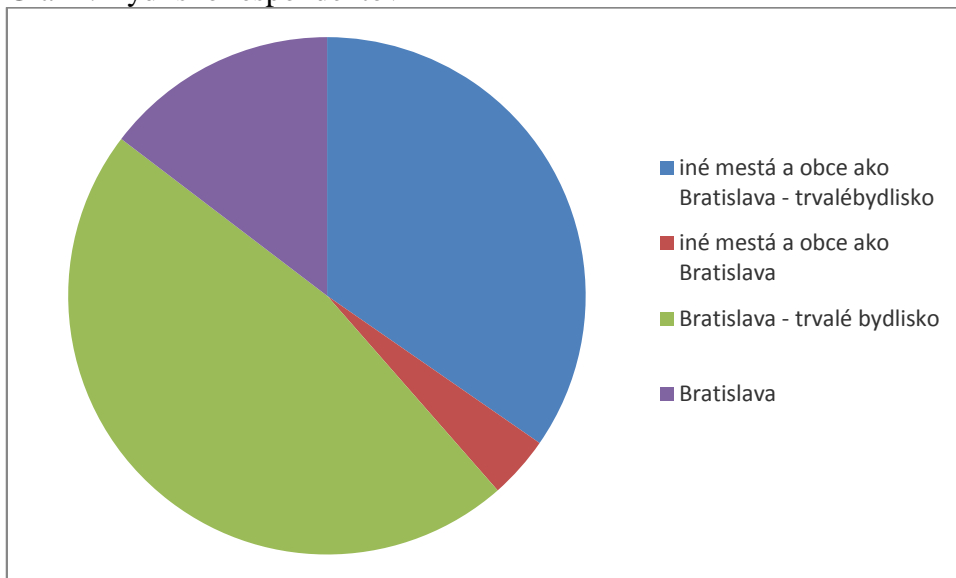

Príloha: Grafy a schémy

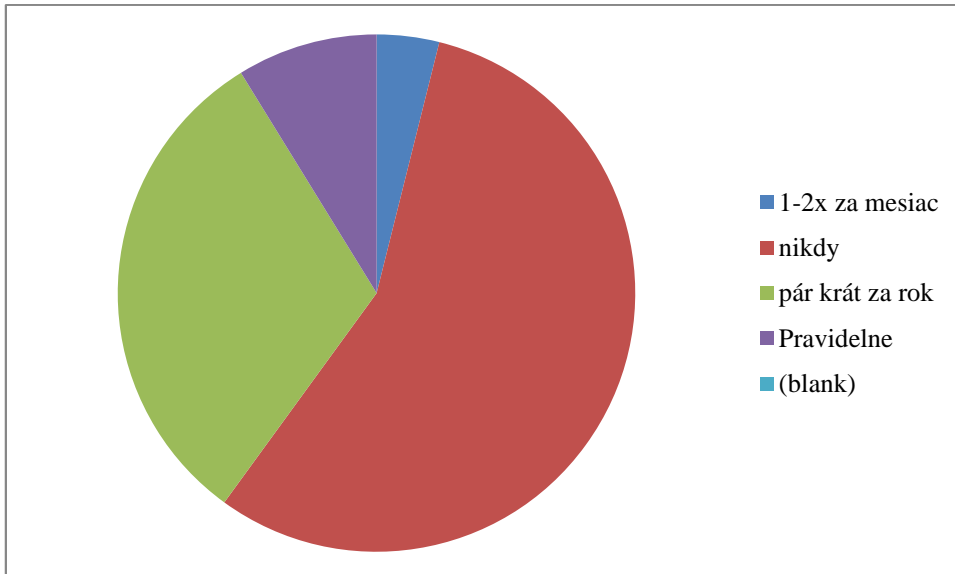
Graf 1. Rok narodenia respondentov

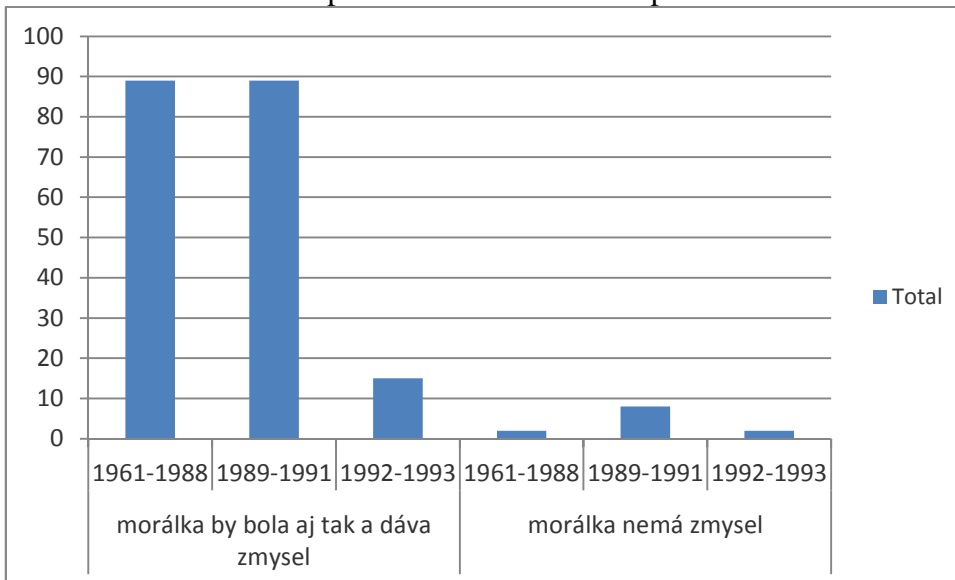
Graf 2. Bydlisko respondentov

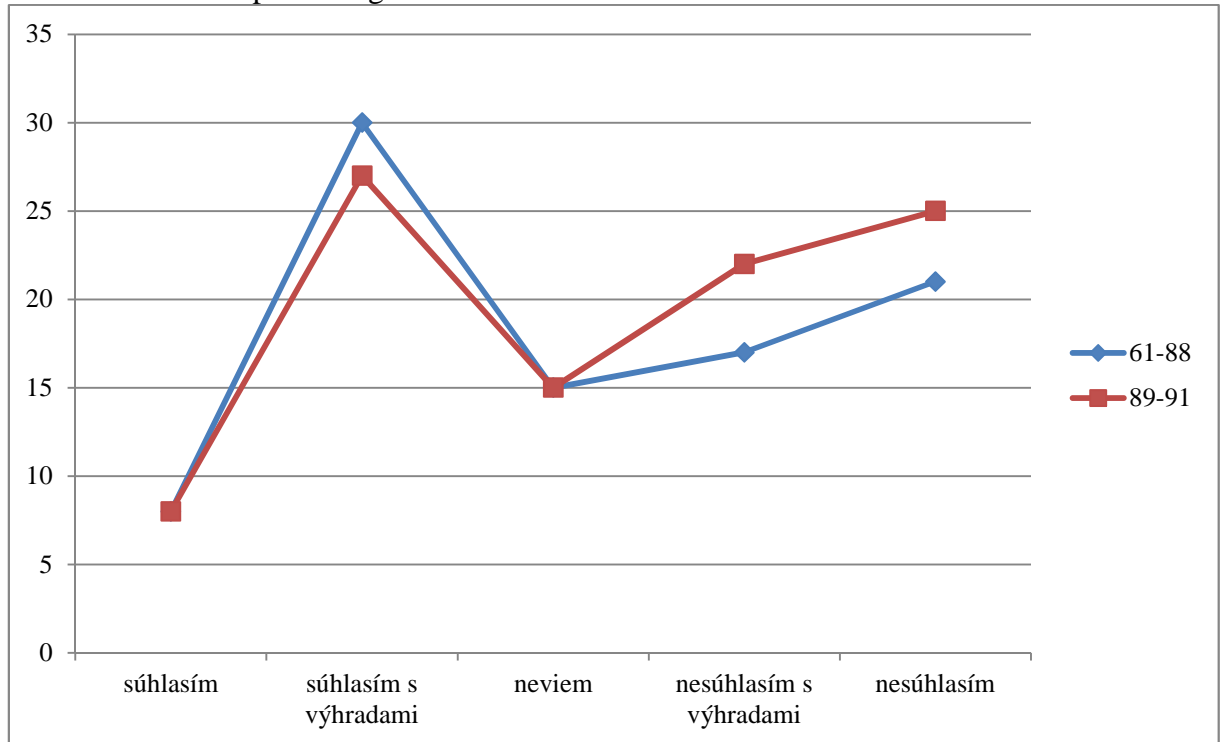
Graf 3. Návštevnosť kostola celkovo

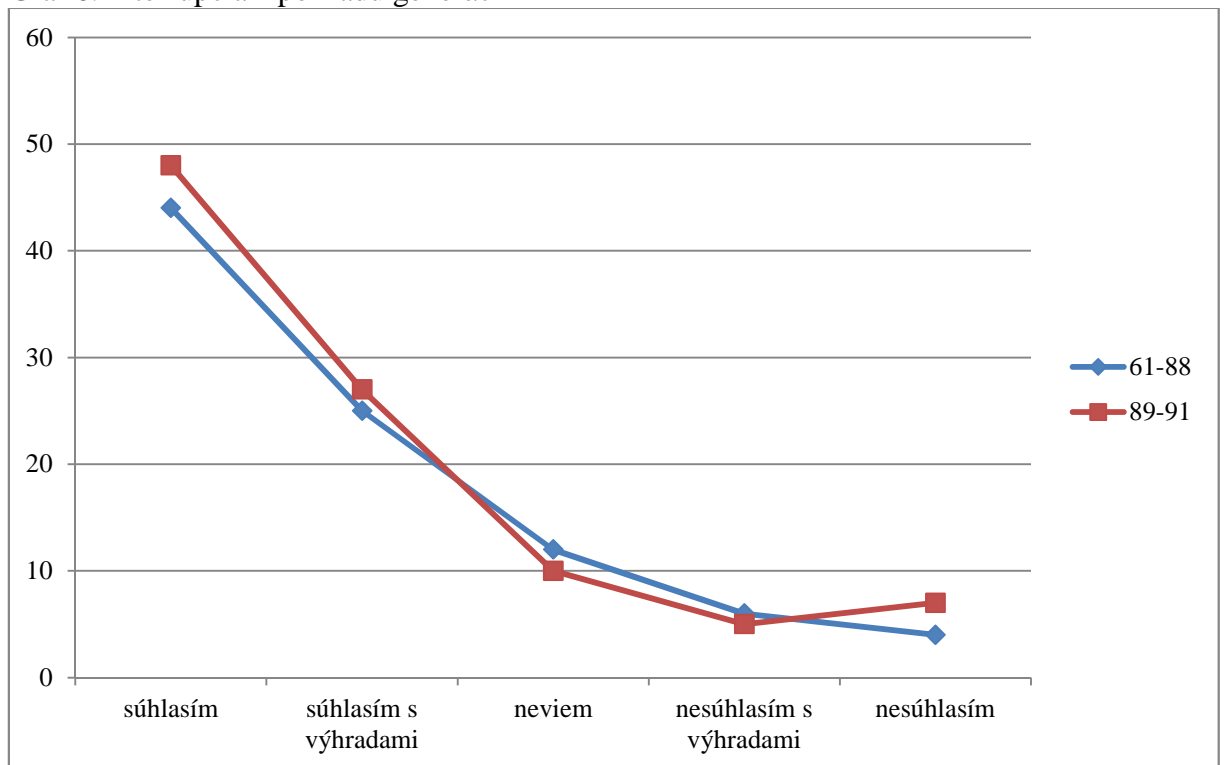
Graf 4. Morálka a Boha: pomer rok narodenia / odpoveď

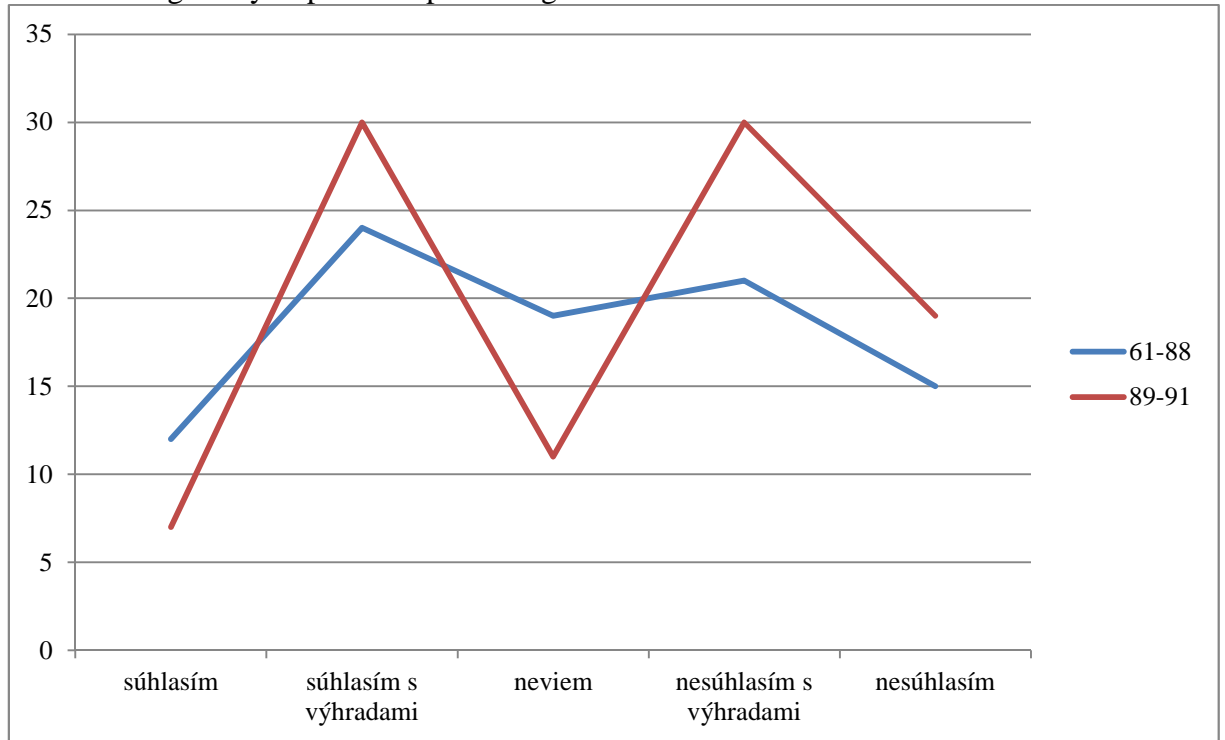
Graf 5. Desatoro z pohľadu generácií

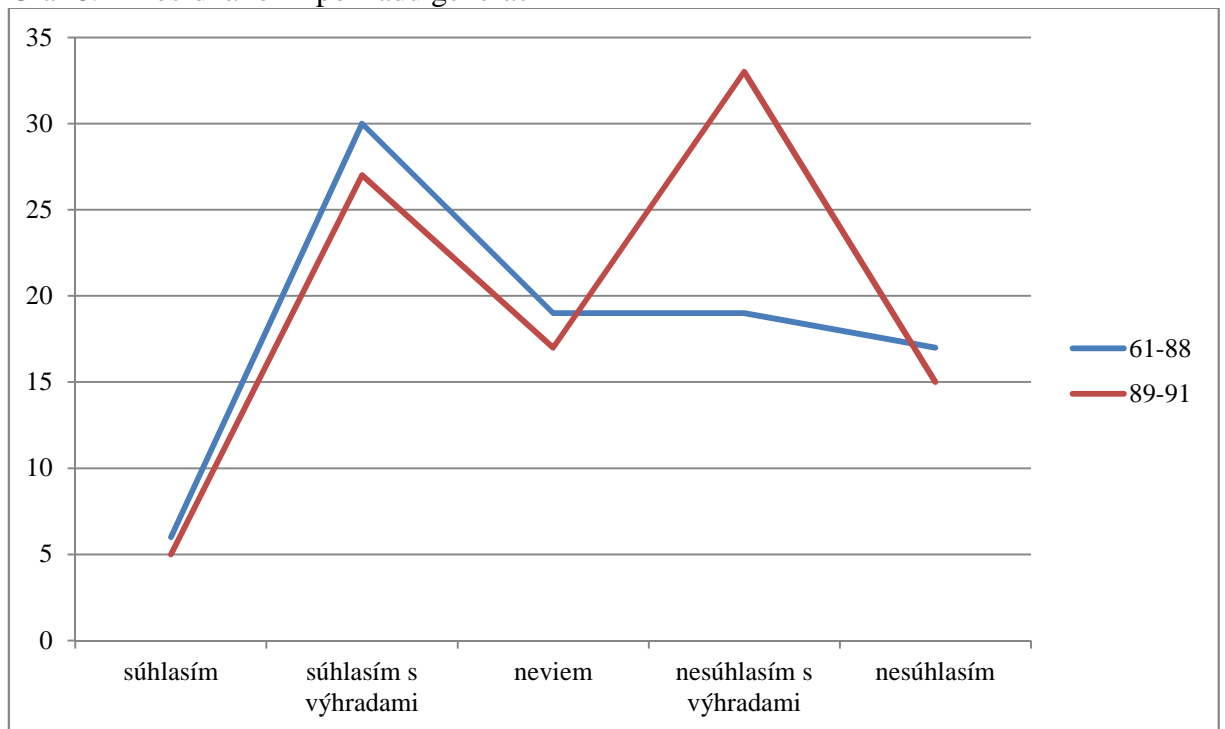
Graf 6. Interrupcia z pohľadu generácií

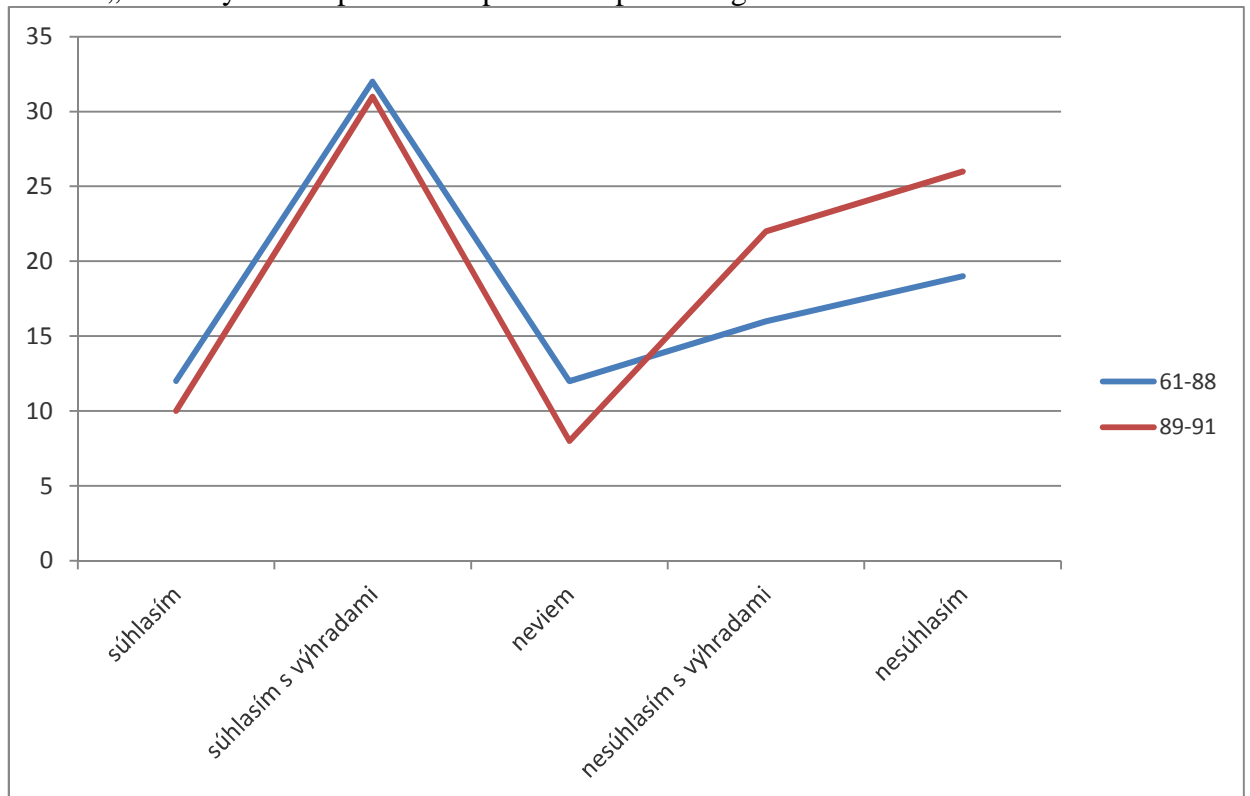
Graf 7. Kategorický imperatív z pohľadu generácií

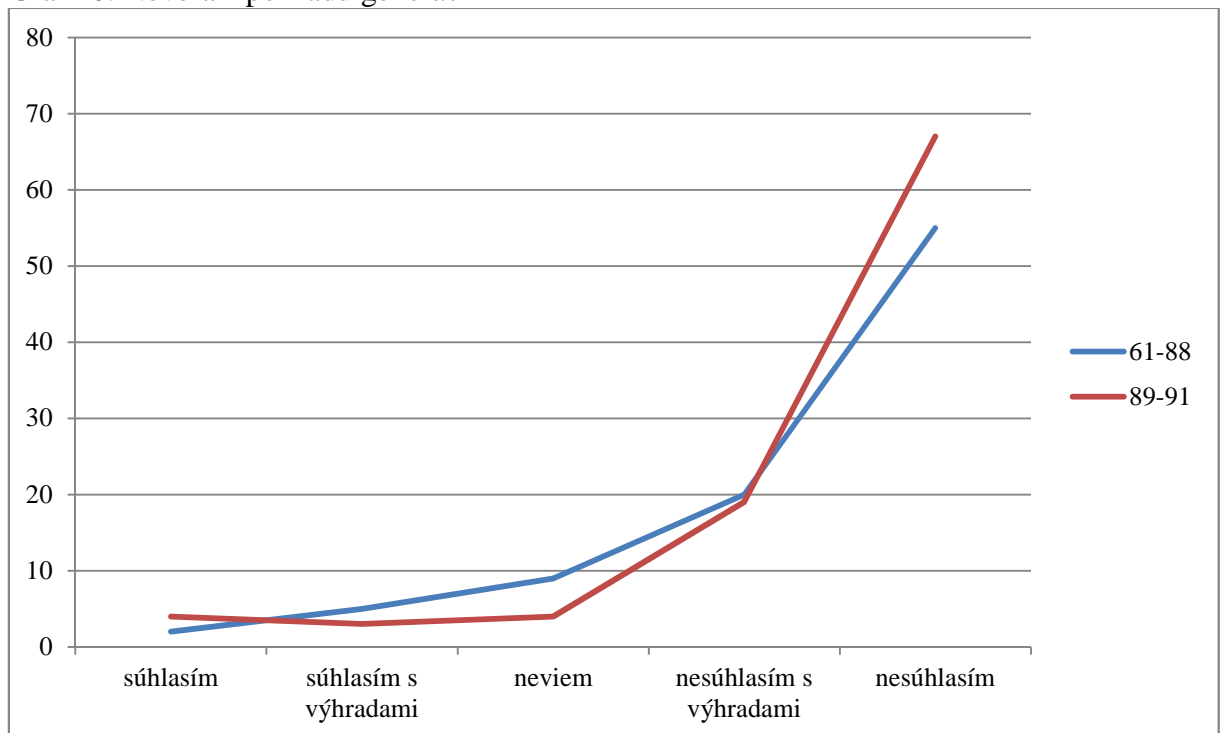
Graf 8. Milosrdná lož z pohľadu generácií

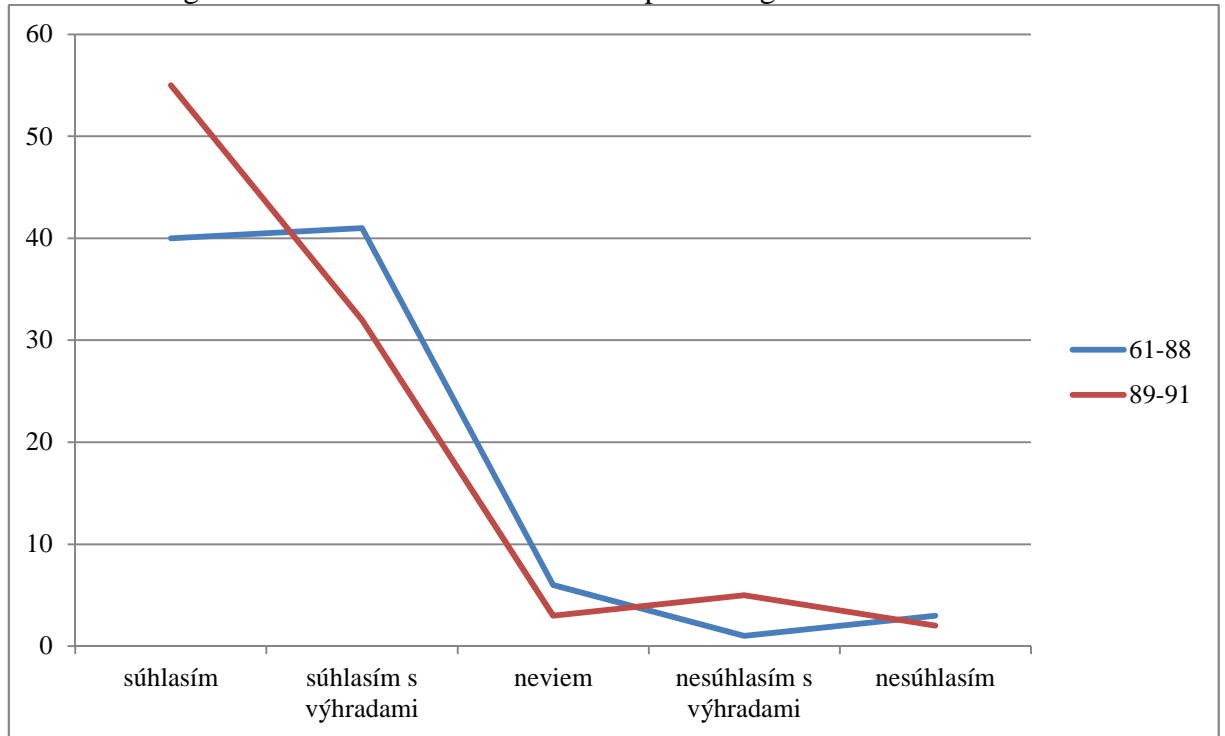
Graf 9. „Nie vždy chcem počuť celú pravdu“ z pohľadu generácií

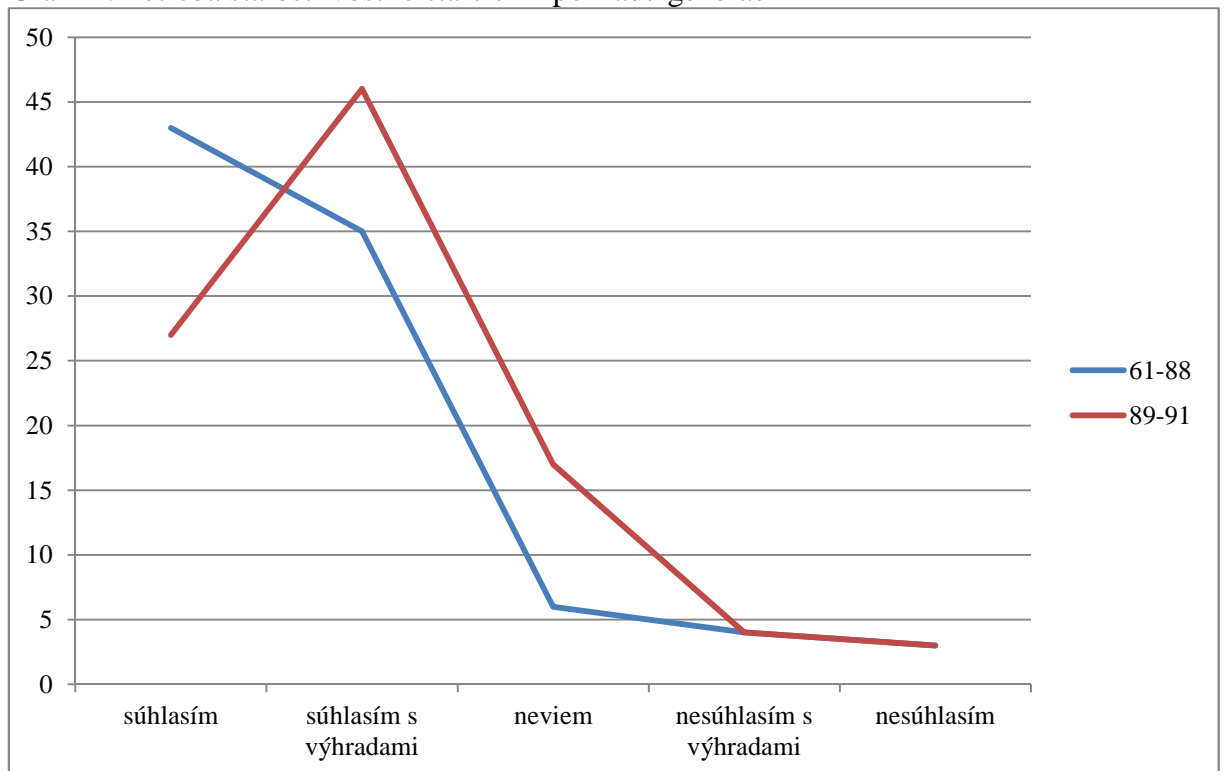
Graf 10. Nevera z pohľadu generácií

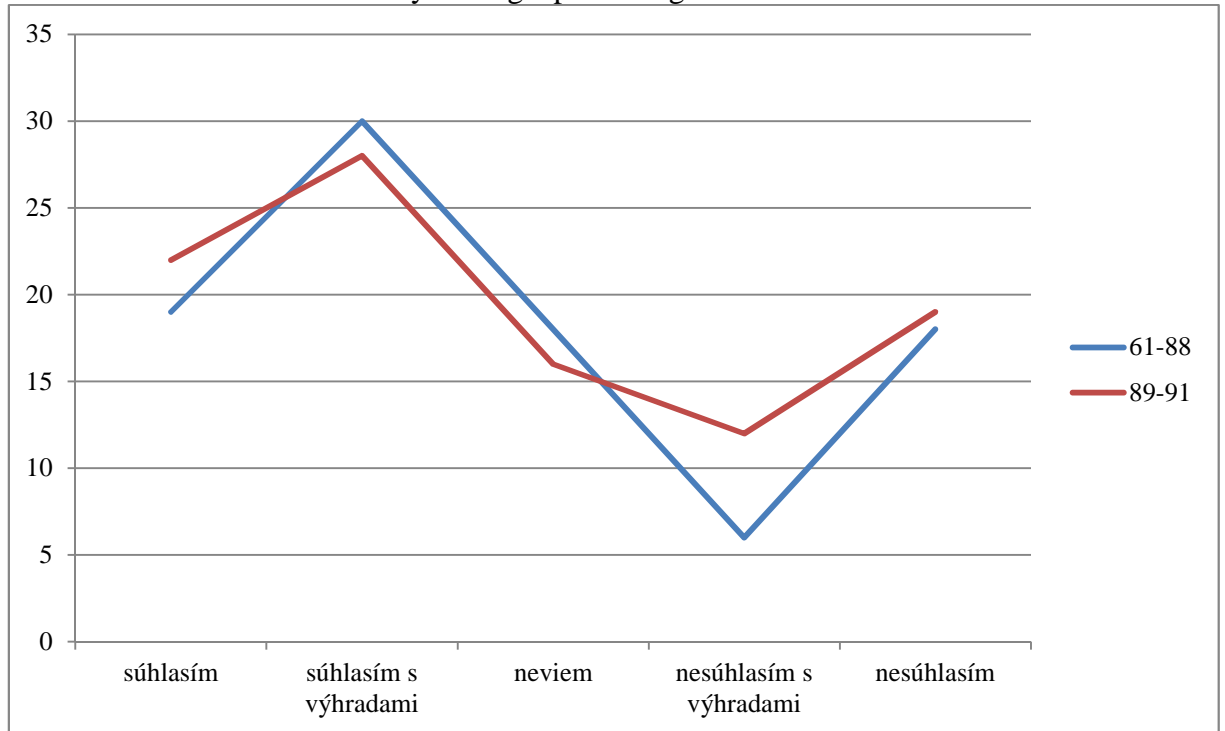
Graf 11. Nelegálne konanie vs. záchrana života z pohľadu generácií

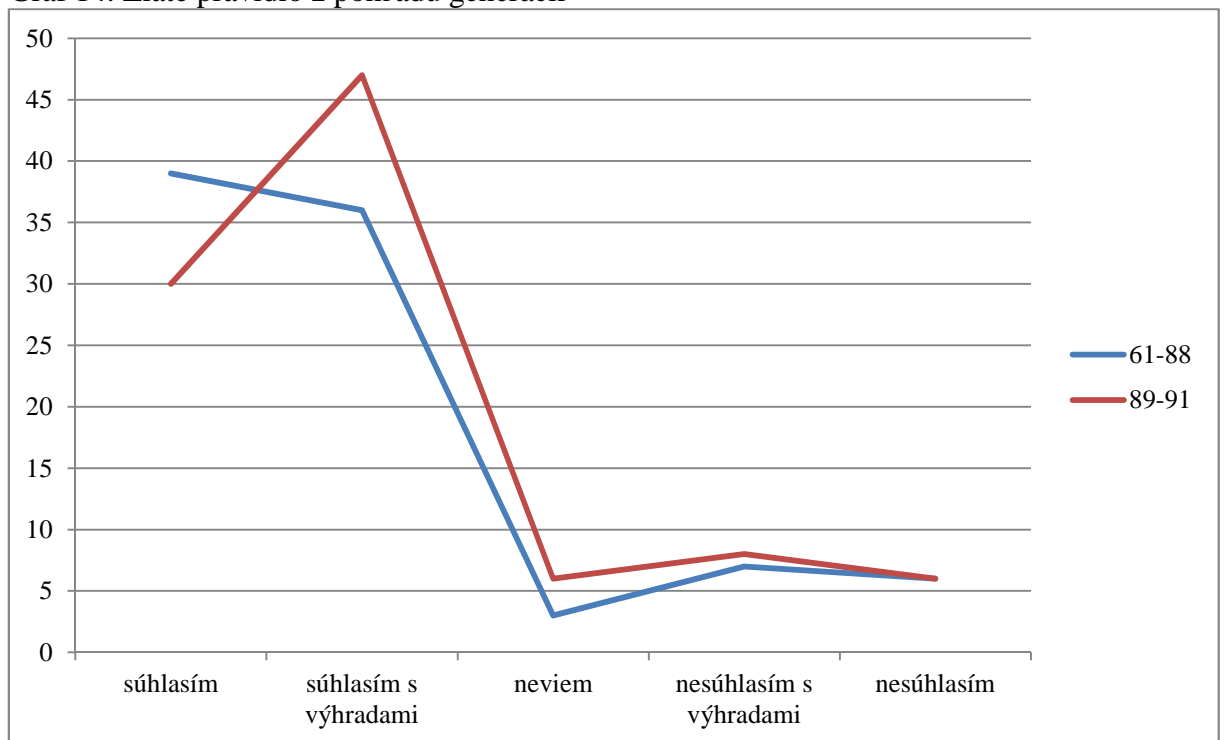
Graf 14. Potreba starostlivosti o starších z pohľadu generácií

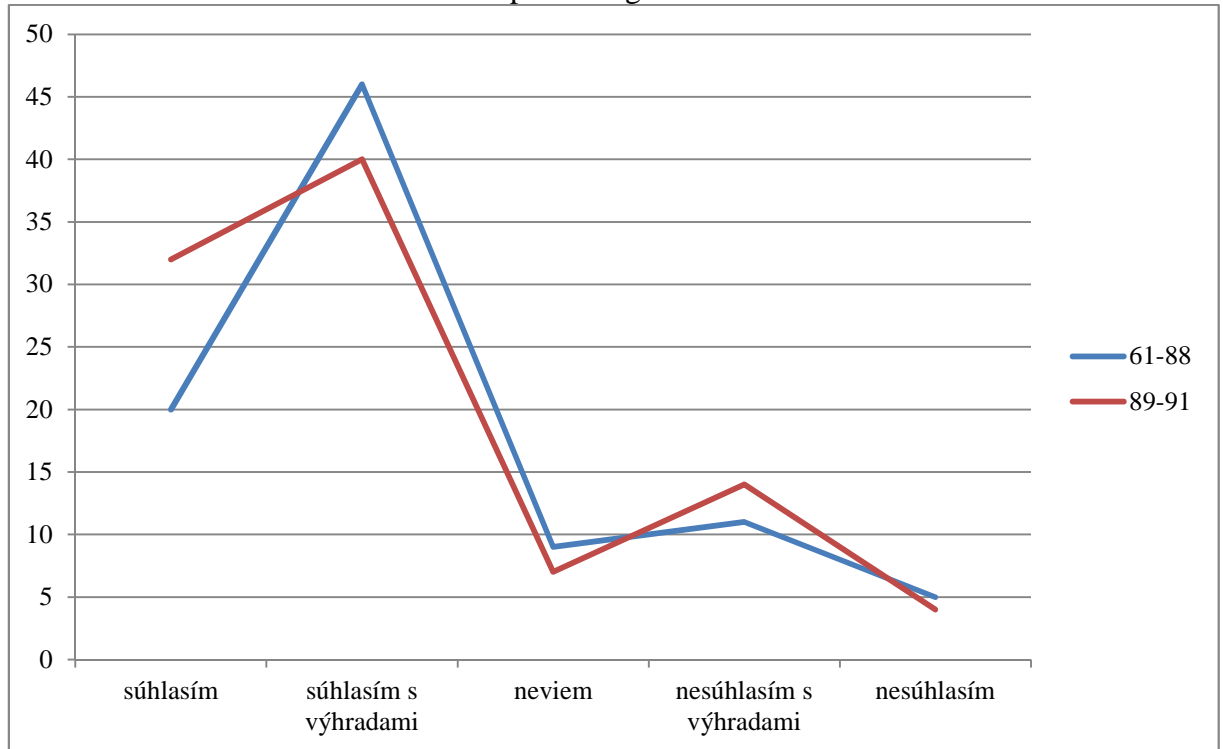
Graf 13. Dekriminalizácia ľahkých drog z pohľadu generácií

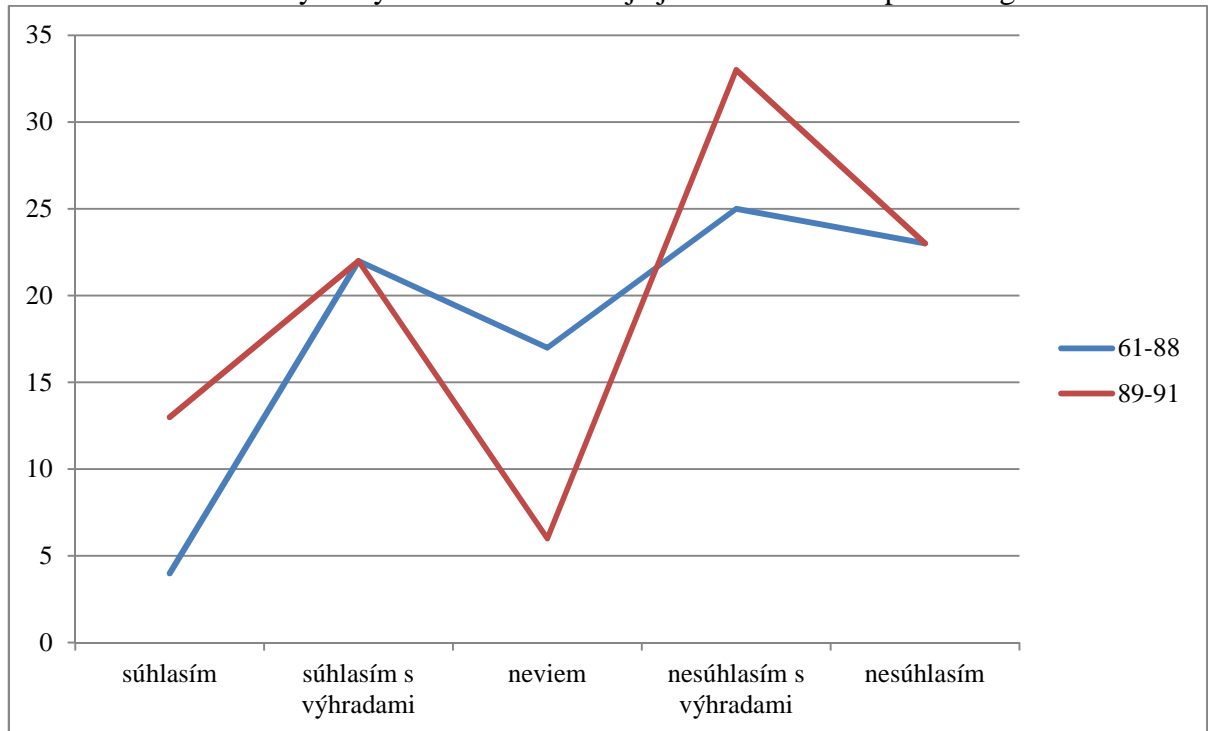
Graf 14. Zlaté pravidlo z pohľadu generácií

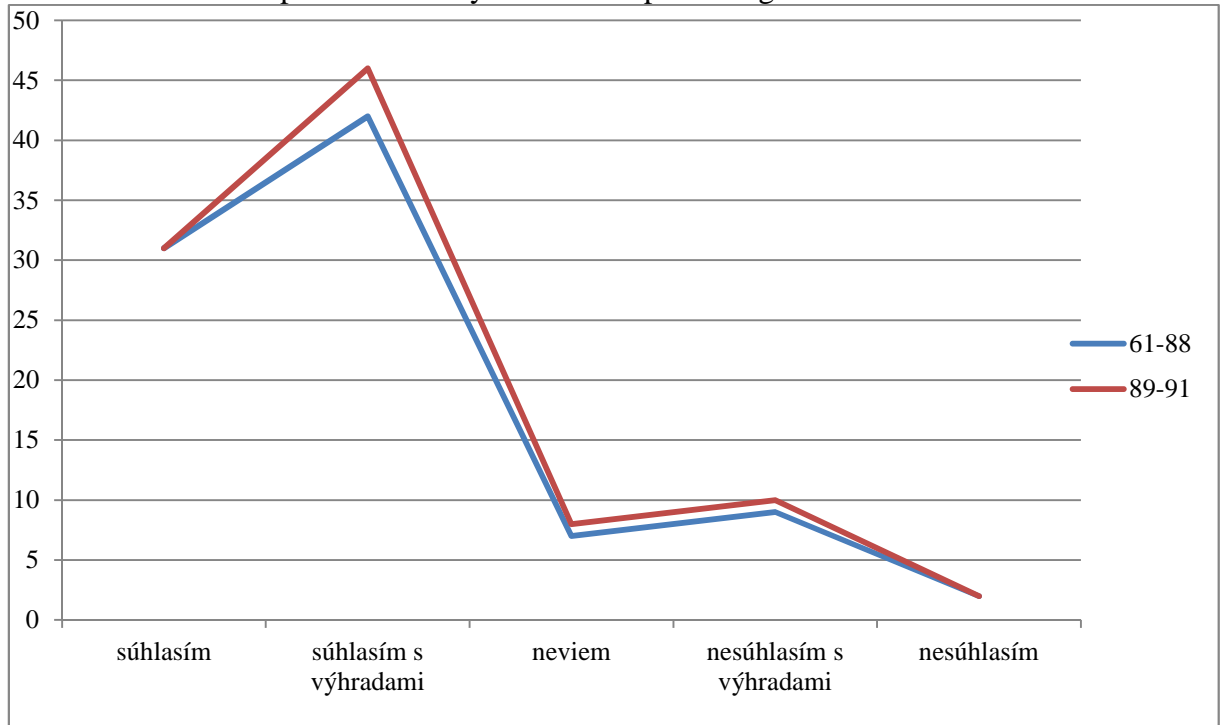
Graf 15. Morálne vzniklo dohodou – z pohľadu generácií

Graf 16. Súhlas väčšiny s istým konaním zaručuje jeho morálnosť z pohľadu generácií

Graf 17. Dôležitosť splnenia sľúbených sľubov z pohľadu generácií

Graf 18 . Prohibícia v USA vs. kriminalita (Kotvan, 2012)

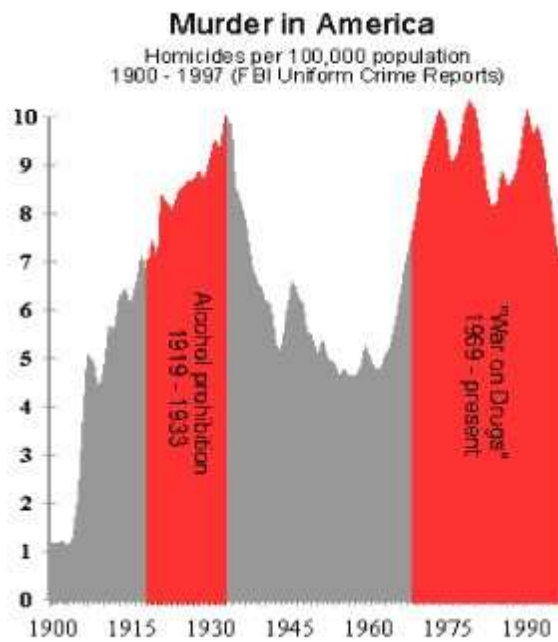

Schéma 1. Pôvod morálky a jej nadobúdanie jednotlivcom

